

Plausible Scenarios of the Peri-Urban Economy of Tehran Metropolis in the Post-covid19 Era (Case study: Central district of Ray County)

Majid Saeidirad^{1✉}, Farhad Azizpour²

1. Postdoc of Human Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran

✉ E-mail: majid.saeidirad@yahoo.com

2. Associate Professort of Human Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran

E-mail: azizpour@kha.ac.ir

How to Cite: Saeidirad, M; Azizpour, F. (2024). Plausible Scenarios of the Peri-Urban Economy of Tehran Metropolis in the Post-covid19 Era (Case study: Central district of Ray County). *Geography and Development*, 22 (77), 1-30.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/gdij.2024.46653.3573>

Received:

12 September 2023

Received in revised form:

4 May 2024

Accepted:

5 July 2024

Published online:

1 January 2025

ABSTRACT

The outbreak of the Corona epidemic has left various effects on the economic situation of the world, especially the local economy and among them the rural economy. Therefore, the economy of the villages in the outskirts of Tehran metropolis has also been affected by the effects of this epidemic and will see changes in the future. Considering the multi-functional role of the villages of Ray County in providing food security for the citizens of Tehran metropolis, development policies in the post-corona era in such spaces should focus on sustainable development and livelihood goals. Also, in order to achieve the goals of sustainable development and economic resilience in this area, it is necessary to compile scenarios for the rural economy in the post-corona era in order to form the basis for strategic decision-making in the future in this field. Based on the obtained results, the most important drivers and key factors affecting the rural economy in the studied area in order of importance; Marginalization, commodification of land, destruction of agricultural land, reduction of investment in the agricultural sector, diversification of economic activities, increase in urban sprawl, increase in inflation, reduction of labor force and the occurrence of Corona epidemic. Finally, based on these drivers, three scenarios were drawn for the economy of the villages in the central part of Ray County in the post- covid19 era outbreak, including the optimistic scenario, the continuation of the existing trend, and the disaster scenario; With this rationale, by illustrating these scenarios, a suitable platform for decision-making and sustainable future planning will be provided in the field of facing wild cards such as the Corona disease, in the scope of the study.

Keywords:

Scenario planning,
Post-covid19 era,
Rural economy,
Tehran metropolis,
Central district of Ray
county.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

1. Introduction

On January 30, 2020, the World Health Organization declared the outbreak of the new coronavirus a public health emergency, which is a threat to the whole world. On March 11, 2020, the World Health Organization declared the outbreak a pandemic. Beyond the immediate shock to the health and health systems, the Corona epidemic has significant consequences on the energy, economy and environment of countries. This impact on the mentioned cases is much greater in developing countries for various reasons. Therefore, the economy of Iran, including the local economy and especially the rural economy, has been affected by the effects of this epidemic and will see changes in the future. Considering the multi-functional role of the villages of Ray County in providing food security for the citizens of Tehran metropolis, the development policies in the post-corona era in such spaces should focus on the goals of sustainable development and livelihood. Also, in order to achieve

the goals of sustainable development and economic resilience in this area, it is necessary to compile scenarios for the rural economy in the post-corona era in order to form the basis for strategic decision-making in the future in this field.

2. Methods and Material

The current research was carried out with the aim of "presenting alternative images of the future of the economy of the peripheral villages of Tehran metropolitan (the central part of Ray county) in the post-corona era and within the framework of regional foresight and scenario planning". This research is practical in terms of purpose and mixed (qualitative and quantitative) in terms of nature and method. In the qualitative method, in order to identify the driving forces and uncertainties from the Delphi technique and the panel of experts, and in the quantitative method from the researcher-made questionnaire (in order to prioritize and score the driving forces affecting the economy of the villages in the central part of Ray County in the post-corona era and The analysis of the cross effects of these factors has been used in Micmac software. The statistical population and participants in this research include 34 local and academic experts. In this research, "gradual purposeful" sampling method was used. Finally, according to the existing realities of the studied villages in the post-corona era and avoiding "reductionism", using documentary studies and experts' views, 48 primary key factors affecting the changes in the economy of the villages in the central part of Ray County in the post-corona era at three local levels, regional, national and global, in order to draw the space of future scenarios of the rural economy of the studied area have been identified.

3. Results and Discussion

Based on the results obtained from the structural analysis in Micmac software, among the 48 factors examined in this research, according to the ranks obtained from the direct and indirect influence of the variables, 9 key factors were selected as effective drivers for the transformation of the economy of the villages in the central part of Ray County in the post-corona era, which are: 1- marginalization; 2-commodification of land; 3- Destruction of agricultural lands; 4- Reduction of investment in the agricultural sector; 5- diversification of economic activities; 6- increasing urban sprawl and horizontal growth of Tehran metropolis; 7- Inflation increase 8- Labor force reduction 9- Corona epidemic. These 9 drivers will outline the logic of the future scenarios of the rural economy of the study area; but when we pay attention to these drivers, we cannot say for sure what the future of each of them will be like in the long run; In fact, there is uncertainty in all these drivers.

4. Conclusion

Considering the service and multi-functional role of the villages in the central part of Ray County in providing food security for the citizens of Tehran metropolis and the changes and transformations that have occurred in the economy of these spaces after the spread of the corona virus in the country, the present research aims to "provide alternative images of the future of the economy of the villages of Tehran metropolitan (central part of Ray County) has been done in the post-corona era and within the framework of "scenario" method. In a summary of the results, it can be said that the state of the distribution and distribution of the variables affecting the reconstruction of the economy of the villages of Ray County in the post-corona era in the distribution screen of the variables in the Micmac software indicates the instability of the system, so that most of the variables are scattered around the diagonal axis of the screen. In fact, the transition from a production-based economy to a consumption-based economy has been one of the most important characteristics of these spaces after the spread of the Corona virus. Finally, with the help of experts' opinions and scenario planning method, after classifying the driving forces based on importance and uncertainty, three scenarios were drawn for the economy of the villages in the central part of Ray County in the post-corona era, including the optimistic scenario, the continuation of the existing trend, and the worst scenario ; With this rationale, by illustrating these scenarios, a suitable vision for making appropriate decisions in the face of such as the corona disease will be provided in the study area.

Keywords: Scenario planning, Post-corona, Rural economy, Tehran metropolitan, Central part of Ray county.

5. References

- Amer, M., Daim, T. U., & Jetter, A (2013). A review of scenario planning. *Futures*, 46, 23-40.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328712001978>
- Afrakhte, H (2017). Rural Geography of Iran. 2th edition, Tehran: Samt Publications (in Persian).
<https://samta.samt.ac.ir/product/9494/>
- Abusaada, H., & Elshater, A (2022). COVID-19's challenges to urbanism: social distancing and the phenomenon of boredom in urban spaces. *Journal of urbanism: International research on placemaking and urban sustainability*, 15(2), 258-260.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17549175.2020.1842484>
- Ascani, A., Faggian, A., & Montresor, S (2021). The geography of COVID-19 and the structure of local economies: The case of Italy. *Journal of Regional Science*, 61(2), 407-441.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jors.12510>
- Bishop, P., Hines, A., & Collins, T (2007). The current state of scenario development: an overview of techniques. *foresight*, 9(1), 5-25.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/14636680710727516/full/html>
- Dadvarkhani, F., & mousavi, S (2022). The analysis of the effect of COVID19 on the rural economy. *Human Geography Research*, 54(1), 391-413 (in Persian)
https://jhgr.ut.ac.ir/article_85480.htm
- Forouzandeh Dehkordi, L., Arani, A., & Jandaghian, S (2013). Area planning using scenario-based planning (explanation of the landscape model of Kashan region). *Journal of Regional Planning*, 1(3), 39-56 (in Persian).
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_130.html
- Johnson, T. G (2001). The rural economy in a new century. *International Regional Science Review*, 24(1), 21-37.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/016001701761012953?download=true&journalCode=irxa>
- Hekmatnia, H., Mousavi, M (2018). The application of models in geography with an emphasis on urban and regional planning. 3th edition, Yazd, Elm Novin Publications (in Persian).
<https://parhambook.com/product/detail/3010/>
- OECD (2020). Policy Implications of Coronavirus Crisis for Rural Development. OECD Publishing.
https://www.oecd.org/en/publications/policy-implications-of-coronavirus-crisis-for-rural-development_6b9d189a-en.html
- OECD (2020). Strategic Foresight for the COVID-19 Crisis and Beyond: Using Futures Thinking to Design Better Public Policies. In: OECD Publishing Paris, France.
https://www.oecd.org/en/publications/strategic-foresight-for-the-covid-19-crisis-and-beyond-using-futures-thinking-to-design-better-public-policies_c3448fa5-en.html
- Priya, S. S., Cuce, E., & Sudhakar, K (2021). A perspective of COVID 19 impact on global economy, energy and environment. *International Journal of Sustainable Engineering*, 14(6), 1290-1305.
https://www.researchgate.net/publication/353778281_A_perspective_of_COVID_19_impact_on_global_economy_energy_and_environment
- Padmaja, R., Nedumaran, S., Jyosthnaa, P., Kavitha, K., Abu Hatab, A., & Lagerkvist, C. J (2022). COVID-19 impact on household food security in urban and peri-urban areas of Hyderabad, India. *Frontiers in public health*, 920.
<https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2022.814112/full>
- PURPLE.(2020). Peri-urban areas and Covid-19: Impacts, challenges, recovery and opportunities.
https://www.europabueno-frm.de/media/custom/2674_251_1.PDF?1607346728.
- Ryser, L., & Halseth, G (2010). Rural economic development: A review of the literature from industrialized economies. *Geography Compass*, 4(6), 510-531.
<https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1749-8198.2010.00321.x>
- Rogerson, J. M (2021). Tourism business responses to South Africa's covid-19 pandemic emergency. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 35(2), 338-347.
<https://gtg.webhost.uoradea.ro/PDF/GTG-2-2021/gtg.35211-657.pdf>
- Rabiee, H., Takrosta M (2021). Investigating and Explaining the Effects of Corona on the Economy of Rural Areas, Case Study: Upper Eshkevar Village. *Pos*, 3 (3):148-162 (in Persian)
<https://psp.modares.ac.ir/article-42-55787-fa.html>
- Rahnama, M., Maroufi, A (2014). Scenario planning in urban and regional studies (concepts, methods and experiences). Mashhad, Publications of Mashhad Islamic Council Research Center (in Persian).

- Zinchuk, T., Kutsmus, N., Kovalchuk, O., & Charucka, O (2018). Challenges of sustainable development of rural economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 40(4), 609-619.
<https://www.sciepublish.com/article/pii/12>
- Cox, K. R(2020). Local Economic Development, Politics of, *International Encyclopedia of Human Geography*, 2nd edition, Volume 8, 207-211.
<https://shop.elsevier.com/books/international-encyclopedia-of-human-geography/kitchin/978-0-08-044911-1>
- Malek, M. A., Sonobe, T., & Truong, H. T.(2021). Changes in the rural economy in Bangladesh under COVID-19 lockdown measures: Evidence from a phone survey of Mahbub Hossain sample households.
<https://www.adb.org/publications/changes-rural-economy-bangladesh-under-covid-19-lockdown-measures>
- Marsac, C., Jacobs, N., & Mebratu-Tsegaye, T (2021). COVID-19 and land-based investment: changing landscapes. Available at SSRN 3900783.
<https://www.iied.org/20256x>
- Mehta, V (2020). The new proxemics: COVID-19, social distancing, and sociable space. *Journal of urban design*, 25(6), 669-674.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13574809.2020.1785283>
- Mahdavi, M (2016). *An Introduction to Rural Geography in Iran (Vol. 1): The Study of Rural Geographical circumstances*. 13th edition, Tehran: Samt Publications (in Persian).
<https://samt.ac.ir/fa/book/1135/>
- Mansouri, Isa., Mansour Kiaei, R, & Mahmoudi Sefidkohi, H (2019). *A New Rural Development Paradigm for the 21st Century .A Toolkit for Developing Countries (OECD)*. 1th edition, Tehran: Rasa Publications (in Persian).
<https://gbook.ir/shop/catalog-29151/>
- Mousavi, M., Kahaki, F (2017). *Future research in spatial planning: a look at the use of Micmac and Scenario Wizard software*. 1th edition, Urmia: Urmia University Press (in Persian).
<https://cl.urmia.ac.ir/node/792>
- Nedae Tousi, S (2021). Foresighting Tehran's Extra-territorial Jurisdiction using Scenario Writing Method. *Urban Economics and Planning*, 2(1), 45-66 (in Persian)
https://www.juep.net/article_129978.html
- Nazimi Qadiri, A (1385). "Foresight from Concept to Implementation", Tehran, New Industries Center Publications, Ministry of Industries and Mines (in Persian).
<https://ketabnak.com/book/25458/>
- Phillipson, J., Gorton, M., Turner, R., Shucksmith, M., Aitken-McDermott, K., Areal, F., ... & Shortall, S (2020). The COVID-19 pandemic and its implications for rural economies. *Sustainability*, 12(10), 3973.
<https://www.mdpi.com/2071-1050/12/10/3973>
- Rahnama, M., Maroufi, A (2014). *Scenario planning in urban and regional studies (concepts, methods and experiences)*. Mashhad, Publications of Mashhad Islamic Council Research Center (in Persian).
<https://parhambook.com/product/detail/13551/>
- Thilmany, D., Canales, E., Low, S. A., & Boys, K (2021). Local food supply chain dynamics and resilience during COVID-19. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 43(1), 86-104.
https://www.researchgate.net/publication/345808493_Local_Food_Supply_Chain_Dynamics_and_Resilience_during_COVID-19
- Taheri Demneh, M., Kazemi, M., & Heydari Darani, Z (2020). Three Plausible Stories of the Future of Isfahan; Urban Foresight with a Scenario Approach. *Spatial Planning*, 10(3), 1-22 (in Persian)
https://sppl.ui.ac.ir/article_24423.html
- Saeidirad M., Azizpour F (2022). The key drivers affecting the reconstruction of the activity system of rural areas in the Post Covid-19(Case Study: Villages in the central District of Ray County). *Serd*, 11 (41):227-251 (in Persian).
<https://serd.khu.ac.ir/article-۳۸۷۲-۱-fa.html>
- Van der Heijden, K (2005). *Scenarios: the art of strategic conversation*. John Wiley & Sons.
<https://www.wiley.com/en-ie/Scenarios%3A+The+Art+of+Strategic+Conversation%2C+2nd+Edition-p-9780470023686>
- Woodhill, J (2020). Responding to the impact of COVID-19 on rural people and food systems. IFAD, Switzerland.
<https://openknowledge.fao.org/items/7ce9f532-3f5b-4d22-b85b-8c2eb53b45b3>

سناریوهای باورپذیر اقتصاد روستاهای حریم کلان شهر تهران در دوران پسا کرونا (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان ری)

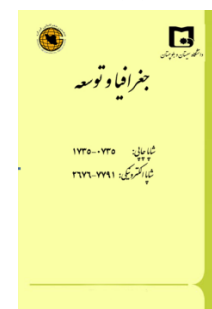
مجید سعیدی راد^{۱*}، دکتر فرهاد عزیزپور^۲

مقاله پژوهشی

چکیده

وقوع اپیدمی کرونا، تأثیرات مختلفی بر وضعیت اقتصادی جهان به ویژه اقتصاد محلی و در این میان اقتصاد روستایی برجای گذاشته است؛ بنابراین اقتصاد روستاهای حریم کلان شهر تهران نیز تحت تأثیر آثار این اپیدمی بوده و در آینده نیز تحولاتی را بر خود خواهد دید. با توجه به نقش چندکارکردی روستاهای شهرستان ری در تأمین امنیت غذایی شهروندان کلان شهر تهران، سیاست‌های توسعه در دوران پسا کرونا در این گونه فضاها، می‌بایست بر اهداف توسعه و معیشت پایدار متمرکز گردد. همچنین برای رسیدن به اهداف توسعه پایدار و تاب آوری اقتصادی در این ناحیه، تدوین سناریوهای پیش روی اقتصاد روستایی در دوران پسا کرونا ضروری است تا مبنای تصمیم‌گیری راهبردی در آینده در این زمینه قرارگیرد. بر اساس نتایج به دست آمده، مهم‌ترین پیشران‌ها و عوامل کلیدی مؤثر بر اقتصاد روستایی در محدوده مورد مطالعه به ترتیب اهمیت: حاشیه‌نشینی، کالایی‌شدن زمین، تخریب اراضی کشاورزی، کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی، افزایش خزش شهری، افزایش تورم، کاهش نیروی کار و وقوع اپیدمی کرونا است. در نهایت براساس این پیشران‌ها، سه سناریوی پیش روی اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پس از شیوع ویروس کرونا شامل: سناریوی خوش‌بینانه، سناریوی تداوم روند موجود و سناریوی فاجعه ترسیم گردید. به این امید که با تصویرسازی این سناریوها، بستر مناسبی برای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌های پابرجای آتی در زمینه مواجهه با شگفتی‌سازهایی همچون بیماری کرونا، در محدوده مورد مطالعه فراهم آید.

جغرافیا و توسعه، شماره ۷۷، زمستان ۱۴۰۳
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۱
تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۳/۰۲/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۵
صفحات: ۱-۲۰

واژه‌های کلیدی:
سناریونگاری، پسا کرونا، اقتصاد روستایی،
حریم کلان شهر تهران، بخش مرکزی
شهرستان ری.

مقدمه

در دسامبر ۲۰۱۹، شهر «ووهران چین» با تعداد فزاینده‌ای از موارد ذات‌الریه ناشی از یک ویروس کرونای ناشناخته مواجه می‌شود. شیوع این بیماری در هفته‌های بعد به سرعت به سایر کشورهای آسیایی از جمله ژاپن، کره جنوبی و ایران گسترش می‌یابد و نگرانی‌های بهداشت عمومی را در سطح بین‌المللی افزایش می‌دهد (Ascani et al, 2021:416). در ۳۰ ژانویه ۲۰۲۰، سازمان جهانی بهداشت با انتشار بیانیه‌ای، شیوع کرونا ویروس جدید را یک وضعیت اضطراری بهداشت عمومی اعلام کرد که تهدیدی برای تمام جهان به شمار می‌رود. در ۱۱ مارس ۲۰۲۰، سازمان جهانی بهداشت شیوع بیماری را همه‌گیری اعلام کرد. فراتر از شوک فوری به سیستم‌های بهداشتی و سلامت، اپیدمی کرونا پیامدهای قابل توجهی بر انرژی، اقتصاد و محیط زیست کشورها دارد (Priya et al, 2021:1291).

majid.saeidirad@yahoo.com
azizpour@kha.ac.ir

۱. پسادکتری گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
۲. دانشیار گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

- این اثر تحت حمایت مادی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) برگرفته از طرح شماره "۹۹۰۰۹۴۴۲" انجام شده است.

مجمع جهانی اقتصاد^۱ (۲۰۲۰) نیز ۱۰ ریسک برتر دهه آینده را (تا سال ۲۰۳۰) شناسایی کرده است و بیماری عفونی^۲ یکی از مهم‌ترین ریسک‌هایی است که به اقتصاد جهانی شکل خواهد داد (سعیدی‌راد و عزیزپور، ۱۴۰۱: ۲۴۹)؛ بنابراین وقوع این بیماری علاوه بر تأثیرات مختلفی که بر وضعیت اقتصادی جهان خواهد گذاشت، اقتصاد محلی و در این میان اقتصاد روستاهای حریم کلان‌شهرها را نیز در آینده متأثر خواهد کرد. شهرگرایی، حاشیه‌نشینی، فقر، بیکاری، تغییر و تبدیل کاربری زمین، تغییرات آب‌وهوایی، مخاطرات محیطی و امروزه بیماری کرونا، در سکونتگاه‌های روستایی پیرامون کلان‌شهرها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه موجب نگرانی سیاست‌گذاران، کارشناسان و اندیشمندان توسعه شده‌است. البته فضاهای پیراشهری در کشورهای پیشرفته از جمله کشورهای عضو اتحادیه اروپا به‌دلایلی همچون: تولیدات و منابع محلی، چشم‌انداز متنوع، میراث فرهنگی غنی و کیفیت زندگی، همواره مورد توجه بوده است (PURPLE, 2020: 2). به‌دنبال تأیید رسمی بحران اپیدمی کرونا در ایران در تاریخ ۳۰ بهمن ۱۳۹۸، ضرورت کنترل گسترش فضایی این بیماری و حفظ فاصله‌گذاری اجتماعی در کشور توسط دولت و مردم، اثرات مختلفی بر اقتصاد کشور تا به امروز داشته است. بازار کار کشور در سال ۱۳۹۹ علاوه بر تحریم‌های خارجی، متأثر از تکانه ناشی از شیوع ویروس کرونا نیز بوده است. این بازار قبل از شیوع کرونا، با چالش‌های متعددی از جمله: نرخ پایین مشارکت، نرخ بالای بیکاری، اشتغال ناپایدار و کم‌کیفیت دست‌به‌گریبان بوده است. به‌دنبال شیوع ویروس کرونا، بخش بسیار بزرگی از مشاغل و کسب‌وکارها و صنوف خدماتی، دچار آسیب جدی شدند و این مسأله باعث شد تا رکود و تعطیلی بنگاه‌ها در مقیاسی وسیع رخ دهد و بیشترین شاغلان کسب‌وکارها با بیکاری و یا کم‌کاری مواجه شوند. به‌طوری‌که در سال ۱۳۹۹ نسبت به سال ۱۳۹۸ بیش از یک‌میلیون نفر از تعداد شاغلین کشور کاسته شده است. بر اساس داده‌های رسمی سازمان برنامه‌بودجه کشور، در سال ۱۳۹۹ یعنی پس از شیوع ویروس کرونا در ایران، حدود ۲۵۰ هزار نفر در بخش کشاورزی (۲۵ درصد)، ۱۷ هزار نفر در بخش صنعت (۲ درصد) و ۷۴۳ هزار نفر در بخش خدمات (۷۵ درصد) شغل خود را از دست داده‌اند (سازمان برنامه‌بودجه، ۱۳۹۹). براساس داده‌های مرکز آمار ایران فعالیت‌های اقتصادی در بخش مرکزی شهرستان ری، در بخش خدمات (۴۳٪)، بیشترین درصد فعالیت‌ها را دارد و با اختلاف کمی بخش صنعت (۴۲٪)، فعالیت غالب روستائیان را شکل می‌دهد (سرشماری کارگاه‌های کشور، ۱۳۸۱). فعالیت حداقلی کشاورزی در روستاهای حریم پایتخت^۳ حاکی از تحول معیشت روستایی از کشاورزی و دامداری به فعالیت‌های صنعتی و خدماتی است. با این وجود بر اساس آمار سازمان جهاد کشاورزی شهرستان ری در سال ۱۳۹۸، این شهرستان با تولید ۸۵۶۷۰۶ تن محصولات زراعی رتبه اول استان تهران را به خود اختصاص داده است. این شهرستان همچنین به لحاظ مساحت مزارع پرورش ماهی و دامداری‌ها، رتبه نخست را در استان تهران دارد (جهاد کشاورزی شهرستان ری، ۱۳۹۸)؛ بنابراین با توجه به نقش چند کارکردی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در تأمین امنیت غذایی شهروندان کلان‌شهر تهران و تغییر و تحولات به‌وجودآمده در اقتصاد این فضاهای پیراشهری پس از شیوع ویروس کرونا در کشور، پژوهش حاضر با هدف «ارائه تصاویر بدیل از آینده اقتصاد روستاهای حریم کلان‌شهر تهران (بخش مرکزی شهرستان ری) در دوران پساکرونا و در چهارچوب روش سناریونگاری» صورت گرفته است.

1. World Economic Forum

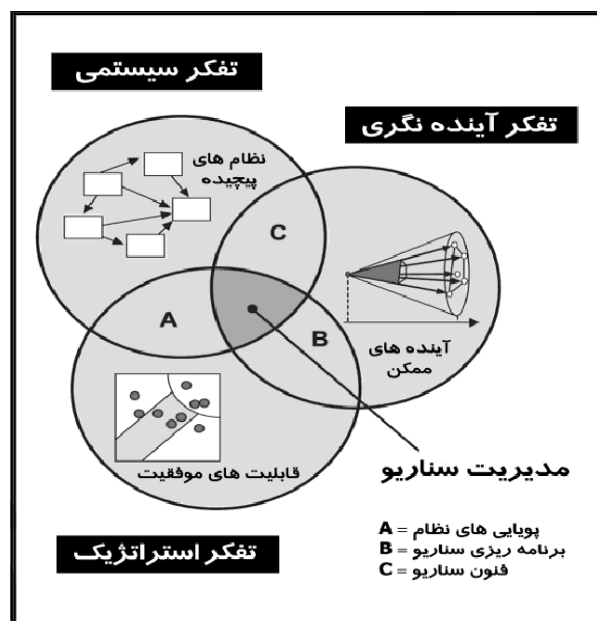
2. Infectious diseases

۳. منظور از حریم پایتخت گستره حدود ۶۰۰۰ کیلومتر مربعی (شهرستان‌های تهران، ری، شمیرانات، اسلامشهر، رباط کریم و بخش‌های قدس و مرکزی از شهرستان شهریار) مدنظر مصوبه طرح جامع شورای عالی شهرسازی و معماری است (ندایی طوسی، ۱۴۰۰).

مبانی نظری و پیشینه

- سناریونگاری^۱

«هرمان کان»^۲ یکی از بنیانگذاران آینده‌پژوهی و پدر برنامه‌ریزی سناریو، «سناریو» را در کتاب خود این‌گونه تعریف می‌کند: «مجموعه‌ای از رویدادهای فرضی در آینده که برای روشن کردن زنجیره احتمالی رویدادهای علی و همچنین نقاط تصمیم‌گیری آن‌ها ساخته شده‌اند» (Amer et al, 2013:24). از طرفی «سناریونگاری» به‌عنوان مرحله‌ای از فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی، نوعی آینده‌نگاری به‌شمار می‌رود که تنها به ترسیم آینده‌های ممکن به‌صورت روایی می‌پردازد. حال آن‌که برنامه‌ریزی سناریویی، فعالیتی جامع‌تر است و مراحل بیشتری از مطالعات آینده‌نگاری و سناریونگاری تک‌بعدی را شامل می‌شود. ابهام دیگر به انگاشت‌های «سناریو» و «آینده‌های بدیل»^۳ بازمی‌گردد. سناریوها، درواقع روایتی ترکیبی از مجموعه‌ای از آینده‌های بدیل هستند (Bishop et al, 2007:6). از دیدگاه «هایدن» (Van der Heijden, 2009:8) برنامه‌ریزی با استفاده از سناریو (متفاوت با رویکردهای سنتی، از طریق ترسیم وضعیت آینده) از توان بیشتری برای مواجهه با عدم قطعیت برخوردار است (شکل ۱).

شکل ۱: ارکان برنامه‌ریزی بر مبنای سناریو

تهیه و ترسیم: فروزنده‌دهکردی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۲

- پارادایم‌ها یا رویکردهای سناریونگاری

درخصوص برنامه‌ریزی برای آینده دو پارادایم اکتشافی و هنجاری وجود دارد که هر کدام از این پارادایم‌ها نگاه خاصی به مفهوم آینده و نحوه رسیدن به آن دارند.

1. Scenario development
2. Herman Kahn
3. Alternative futures

- پارادایم اکتشافی^۱

در این پارادایم، آینده نتیجه‌ی علی و معلولی گذشته است و نوعی جبرگرایی پنهان در آن وجود دارد. نتیجه‌ی این نگاه به آینده، آینده‌ای است محتوم و ثابت که تاریخ مطابق با قوانین خود، حال را به آن آینده تبدیل خواهد کرد. در این پارادایم انسان صرف ناظر بیرونی است که تنها می‌تواند به اکتشاف آن آینده محتوم بپردازد. این پارادایم مبتنی بر پیش‌بینی است و اکتشاف آینده تنها نتیجه منطقی آن است. مثلاً؛ «جمعیت ایران در سال ۱۴۰۴ چقدر خواهد بود؟» یا «میزان صادرات غیر نفتی در ۲۰ سال آینده چه میزان خواهد بود؟» که عمدتاً مبتنی بر تحلیل روندهای گذشته و ادامه آن‌ها در سال‌های آتی است (ناظمی، ۱۳۸۵: ۱۳-۱۲).

- پارادایم هنجاری^۲

در این پارادایم نیروی انسان در ساخت آینده در نظر گرفته می‌شود و انسان جایگاه بیرونی و مشاهده‌گر خود را تغییر داده و با مفهوم ساخت آینده روبرو است. در این پارادایم انسان با طیف وسیعی از آینده‌ها شامل آینده‌های ممکن، آینده‌های محتمل و آینده‌های باورکردنی روبرو است که رسیدن به هر کدام از آن‌ها بستگی به سطح و کیفیت خواسته‌ی انسان، یعنی آینده مطلوب وی دارد. در این پارادایم برخلاف پارادایم اکتشافی، جبرگرایی پنهان وجود ندارد بلکه انسان کاملاً مختار است مسیر زندگی خود را خود انتخاب کند. در این پارادایم انسان با سه سؤال اساسی روبرو است: «وقوع کدام آینده‌ها ممکن است؟»، «وقوع کدام آینده‌ها محتمل است؟» و «وقوع کدام آینده‌ها مطلوب است؟» (ناظمی، ۱۳۸۵: ۱۲).

برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای به‌عنوان یکی از شاخه‌های اصلی برنامه‌ریزی در جامعه، به‌دلیل ارتباط تنگاتنگ و وسیع با سازمان‌ها، مردم و ارگان‌های اجرایی و بازتاب سریع عملکرد آن، می‌تواند بیشترین کمک را جهت بهبود و اصلاح فرآیندهای برنامه‌ریزی و مهندسی مجدد آن ارائه دهد. همان‌گونه که مطرح شد در برنامه‌ریزی با دو رویکرد اساسی روبرو هستیم: رویکرد اکتشافی به‌عنوان رویکردی جهت کشف آینده و رویکرد هنجاری به‌عنوان رویکردی جهت ساخت آینده. به‌نظر می‌رسد آن‌چه که تاکنون در عرصه برنامه‌ریزی‌های شهری و منطقه‌ای اتفاق افتاده، اتکاء به رویکرد اکتشافی در برنامه‌ریزی برای آینده است که به‌دلیل تحولات جامعه و تأثیر پیشرفت‌های علم و تکنولوژی بر حل مسائل جوامع، عملاً مشکلات عدیده‌ای در مرحله اجرا به‌وجود آمده و برنامه‌ریزی‌ها را با تغییرات اساسی یا به-عبارت دیگر، با آشوب برنامه‌ریزی مواجه ساخته است؛ از این‌رو احساس می‌شود امروزه تغییر رویکرد اکتشافی مطالعات آینده به رویکرد هنجاری، ضرورت اجتناب‌ناپذیر برنامه‌ریزی است (رهنما و معروفی، ۱۳۹۴: ۱۲۰). روش‌های اکتشافی «رو به بیرون^۳» هستند. آن‌ها با زمان حال به‌عنوان نقطه شروع، آغاز کرده و به آینده حرکت می‌کنند. بر اساس خروجی روندهای گذشته یا نتایج کنشی و یا این‌که با پرسیدن سؤال «چه می‌شود اگر؟» درباره پیامدهای احتمالی رویدادها یا توسعه‌هایی که ممکن است خارج از این روندهای آشنا رخ دهد، می‌توان از: روند، اثر، تحلیل تأثیر متقابل، دلفی و برخی مدل‌های کاربردی، به‌عنوان برخی از ابزارهای مورد استفاده در این رویکرد نام برد. اکثر مطالعات پیش-نگری عمدتاً اکتشافی هستند. در مقابل، روش‌های هنجاری، «رو به درون^۴» هستند. آن‌ها با دیدی اولیه از یک آینده ممکن (اغلب مطلوب) یا مجموعه‌ای از آینده‌ها که مورد توجه خاص هستند، آغاز می‌شود. سپس برای دیدن این‌که،

1. Exploratory paradigm
2. Normative paradigm
3. Outward bound
4. Inward bound

این آینده‌ها چگونه ممکن است یا نیست، حال را به پیش براند، به عقب برمی‌گردد. ابزارهای مورد استفاده در اینجا شامل تکنیک‌های متفاوت توسعه‌یافته در برنامه‌ریزی و فعالیت‌های مربوطه، درخت ارتباط، تحلیل‌های مورفولوژیک، همراه با برخی مدل‌ها و بعضی از روش‌های دلفی کمتر مرسوم مانند روش «دلفی اهداف» است. پیشرفت‌های نسبتاً اخیر، استفاده از «سناریوهای موفقیت» و «کارگاه‌های سناریوی آرمانی» که شرکت‌کنندگان در آن سعی می‌کنند، چشم‌انداز مشترکی از آینده که هم مطلوب و باورکردنی باشد و هم راه‌هایی را شناسایی کند که امکان وصول به آن وجود دارد را ایجاد کنند (رهنما و معروفی، ۱۳۹۴: ۱۲۰).

اقتصاد روستایی

اقتصاد روستایی^۱ یکی از شاخه‌های عمده جغرافیای اقتصادی محسوب می‌گردد. جغرافیای اقتصادی به مبانی علم جغرافیا و اقتصاد متکی است، در نتیجه تولید، توزیع و مصرف را در محیط جغرافیایی توضیح می‌دهد. اقتصاد روستایی از یک سو به روستا تکیه دارد و از سوی دیگر مسائل اقتصادی حادث بر محیط روستا را شامل می‌گردد (افراخته، ۱۳۹۷: ۹۴). اقتصاد روستایی در برگیرنده یک سلسله فعالیت‌های اقتصادی به صورت افقی در مناطق روستایی است. بر اساس این تعریف، اقتصاد روستایی تمام فعالیت‌های اقتصاد کشاورزی و غیر کشاورزی مناطق روستایی را دربر می‌گیرد (یاسوری، ۱۳۹۴: ۳۴). به دلیل وجوه اشتراک اقتصاد روستایی با اقتصاد کشاورزی، گاهی این دو واژه به جای هم به کار می‌روند در حالی که دو مفهوم متمایز هستند. اقتصاد کشاورزی صرفاً شامل همه فعالیت‌های اقتصادی وابسته به بخش کشاورزی در سطح ملی است در حالی که اقتصاد روستایی کل فعالیت‌هایی است که در محیط روستا، اعم از کشاورزی یا غیر کشاورزی، برای تأمین معاش روستاییان صورت می‌گیرد. اقتصاد روستایی، اصولاً مسائل اقتصادی را در محدوده جغرافیایی روستا، مطرح می‌نماید. به عبارت دیگر، اقتصاد روستایی عبارت است از؛ کلیه فعالیت‌های فردی و اجتماعی که در محیط روستا به منظور گذراندن زندگی و تأمین رفاه مادی روستاییان به وقوع می‌پیوندد. چون اغلب روستاها از دیرباز محل تولید محصولات کشاورزی بوده‌اند؛ بنابراین درصد بالایی از اقتصاد روستایی به بهره‌برداری از زمین وابسته است (مه‌دوی، ۱۳۹۶: ۱۶۹)؛ از این رو اقتصاد روستایی به مجموعه فعالیت‌های اقتصادی گفته می‌شود که در سطح مناطق روستایی وجود دارد و در برابر اقتصاد شهری که مجموعه فعالیت‌های اقتصادی متمرکز در شهر و دیگر مناطق غیر روستایی را دربر می‌گیرد، قرار دارد. اقتصاد روستایی یک نظام اجتماعی و اقتصادی پویا است که تحت تأثیر عوامل برون‌زا و درون‌زا دستخوش تغییرات مستمری می‌شود که منجر به سطح توسعه‌یافتگی می‌گردد (Zinchuk et al, 2018:610). امروزه تحت تأثیر روندهای اقتصادی و گسترش فناوری، هزینه‌های مسافت کاهش و ارزش فضا در حال افزایش است و از طرفی فناوری نیاز به نیروی کار، به‌ویژه نیروی کار نزدیک را کاهش می‌دهد؛ بنابراین تقاضا برای نوع خاصی از سبک زندگی و اقتصاد روستایی در جوامع روستایی در حال رشد است (Johnson, 2001:22). شایان ذکر است که اقتصاد روستایی کشورهای همانند استرالیا، کانادا و ایالات متحده آمریکا به دلیل جغرافیای روستایی گسترده و پراکنده با اقتصاد روستایی کشورهای اروپای غربی و سایر کشورها متفاوت است. همچنین وابستگی به بهره‌برداری از منابع خام در سه کشور یادشده نیز از اهمیت بیشتری برخوردار است. این تفاوت‌ها به رویکردهای حاکم بر اقتصاد سیاسی این کشورها مربوط می‌شود که می‌توان آن‌را در تفاوت‌های بین سطوح حمایت دولتی از توسعه اقتصادی روستایی

در اروپا نسبت به رژیم‌های نئولیبرال استرالیا و نیوزلند مشاهده کرد (Ryser & Halseth, 2010:518). طبیعی است که در ایران به علت تنوع محیط‌های روستایی و تفاوت در توان‌های محیطی، فعالیت‌های اقتصادی روستاها یکسان نیست و اغلب از روستایی به روستای دیگر متفاوت است. در بسیاری از روستاهای کشور، بسیاری از ساکنان روستا دارای فعالیت‌های غیر کشاورزی می‌باشند، مثل خوش‌نشینان که اغلب در امور خدماتی و صنعتی روستاها فعالیت دارند. به‌طور کلی فعالیت‌های اقتصادی روستاها در سه محور اصلی کشاورزی (زارعت، باغداری، بهره‌برداری از جنگل و علفزار، دامداری، صید و شکار)، صنعت (صنایع روستایی، صنایع دستی و گردشگری) و خدمات قرار دارد.

- توسعه اقتصاد محلی یا ناحیه‌ای

باید توجه داشت که اقتصاد روستایی خود جزئی از اقتصاد محلی یا ناحیه‌ای است؛ بنابراین توجه به رویکردهای نظری در این زمینه و از جمله مهمترین آن‌ها یعنی رویکرد توسعه اقتصاد محلی یا ناحیه‌ای (LED¹) اجتناب‌ناپذیر است. رویکرد توسعه اقتصاد محلی در اواخر دهه ۱۹۶۰ در کشورهای پیشرفته مانند: ایتالیا، اسپانیا و آلمان به‌عنوان یک فرآیند خودجوش و درون‌زا ظاهر شد. در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ این رویکرد ابتدا به یک پاسخ برای افزایش رقابت بین دولت‌های محلی برای جذب سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار و به‌دلایل مشابه به یک روش سیاستی مشخص برای کشورهای در حال توسعه در آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین تبدیل شد (منصوری و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۴). در جغرافیای انسانی، علاقه به سیاست توسعه اقتصاد محلی و ظهور ادبیاتی در این زمینه تقریباً به اوایل تا اواسط دهه ۱۹۸۰ برمی‌گردد. این علاقه در ابتدا در آمریکا و سپس در بریتانیا مطرح شد. منظور از توسعه اقتصادی محلی بالابردن ظرفیت اقتصادی یک منطقه به‌منظور بهبود شاخص‌های اقتصادی آن منطقه می‌باشد. الگوی توسعه اقتصاد محلی، فرآیندی است که طی آن بخش دولتی و فعالان بخش خصوصی برای دستیابی به شرایطی که در آن رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی بالاتر در دسترس باشد، با یکدیگر کمک می‌کنند. در این الگو تلاش می‌شود ضمن توجه به شاخص‌های اصلی توسعه اقتصادی در سطوح محلی، به ابعاد مشارکت راهبردی فرآیند توسعه توجه شود. وجه مشارکت‌جویانه این الگو به جلب مشارکت ذینفعان عمده برنامه و وجه راهبردی آن هم به جامعیت کلان و محیط-نگری الگو در جوامع مورد نظر بازمی‌گردد (Cox, 2020:209). هدف از توسعه اقتصاد محلی، ایجاد ظرفیت اقتصاد محلی برای اشتغال محلی، ارتقای رشد اقتصادی قابل ملاحظه محلی و بهبود کیفیت زندگی بود. این توسعه از نظر ماهیت؛ چندبعدی، چندجانبه، مشارکتی و فراگیر بود. کشورهای در حال توسعه آن‌را جذاب می‌دانستند زیرا کمتر از رویکردهای کلاسیک به صنعتی‌شدن تمایل داشت و می‌توانست به بخش‌های دیگر مانند: گردشگری، صنایع دستی و خدمات گسترش یابد. توسعه اقتصاد محلی تا حدی می‌توانست پاسخی به شکست رویکردهای سنتی بالا به پایین، عرضه‌محور و راهبردهای توسعه‌بخشی باشد که اغلب در ایجاد توسعه مناطق روستایی پرهزینه و ناموفق بود. همچنین توسعه اقتصاد محلی، ابزاری جهت کاهش تفاوت‌های جغرافیایی و نابرابری‌های درآمدی در نظر گرفته می‌شد (منصوری و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۴). در ادامه جهت مشخص‌شدن شکاف تحقیق، به پژوهش‌های داخلی و خارجی که تا حدودی به ادبیات موضوع نزدیک‌تر هستند اشاره می‌گردد.

ریبئی و تکروستا (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و تبیین تأثیرات کرونا بر اقتصاد مناطق روستایی، نمونه‌موردی: روستای اشکور علیا» با استفاده از تکنیک‌های آینده‌پژوهی از جمله تحلیل تأثیرات متقابل، به دنبال واکاو تأثیرات شیوع ویروس کرونا بر اقتصاد روستایی محدوده مورد مطالعه بوده‌اند. براساس نتایج به دست آمده به ترتیب ۴ عامل: اشتغال، درآمد، فقر و کاهش سرمایه‌گذاری، مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد روستایی اشکور علیا بوده‌اند که پس از شیوع ویروس کرونا دستخوش تغییرات زیادی شده‌اند.

دادورخانی و موسوی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل پیامدهای همه‌گیری کرونا بر اقتصاد روستایی»، به بررسی اقتصاد روستایی دو کشور منتخب هند و کانادا پس از شیوع ویروس کرونا پرداخته‌اند. نتایج حاکی از آن است که هزینه‌های تحمیل‌شده در اثر اپیدمی کرونا و همچنین کاهش تولید و عرضه در سطح داخلی و خارجی ناشی از آن می‌تواند اقتصاد را با تورم‌های بالاتر و رشدهای اقتصادی پایین‌تر مواجه کند؛ در واقع کرونا با تأثیر بر زنجیره تأمین، تقاضا و نقدینگی بر بنگاه‌ها و با تأثیر بر عرضه نیروی کار، مصرف کالاها و خدمات و به ویژه با کاهش درآمد مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی، گردشگری و صنایع دستی در کوتاه‌مدت و بلندمدت بر اقتصاد روستا تأثیرگذار است.

مؤسسه پلتفرم مناطق پیراشهری اروپا^۱ (۲۰۲۰) در گزارشی با عنوان «نواحی پیراشهری و کووید ۱۹؛ اثرات، چالش‌ها، بازیابی و فرصت‌ها»، بیانیه‌ها^۲ و دغدغه‌های خود را در مورد اثرات شیوع ویروس کووید ۱۹ بر مناطق پیراشهری اروپا، در ۱۰ موضوع به شرح زیر دسته‌بندی نموده و در نهایت متناسب با هر موضوع، به ارائه راهکار و استراتژی مناسب اقدام نموده است. این موضوعات عبارت است از: ۱- سفر و حمل‌ونقل ۲- الگوهای جابه‌جایی شهری، پیراشهری و روستایی ۳- حوزه عمومی ۴- اثرات مثبت محیطی ۵- تجارت و اقتصاد ۶- تنوع زیستی و اکوسیستم ۷- شیوه‌های کاری ۸- تکنولوژی‌های دیجیتال ۹- زمین و کاربری زمین ۱۰- ارائه خدمات عمومی.

پادماجا^۳ و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «اثرات کووید ۱۹ بر امنیت غذایی خانوار در نواحی شهری و پیراشهری حیدرآباد هند»، تأثیرات کووید ۱۹ را در طول همه‌گیری بر امنیت غذایی نواحی پیراشهری مورد سنجش قرار داده‌اند. یافته‌های حاصل از رگرسیون لجستیک در تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که وضعیت امنیت غذایی حدوداً ۴۰ درصد از خانوارهای مورد بررسی در طول همه‌گیری، وخیم‌تر شده است. علاوه بر این، مقایسه وضعیت امنیت غذایی در نواحی شهری و پیراشهری نشان می‌دهد که خانوارهای نواحی شهری در مقایسه با خانوارهای نواحی پیراشهری، تمایل بیشتری به ناامنی غذایی دارند. در نهایت، براساس یافته‌های این تحقیق مدت زمان بیکاری تجربه‌شده در طول همه‌گیری، به‌طور قابل توجهی بر وضعیت امنیت غذایی خانوار مؤثر بوده است.

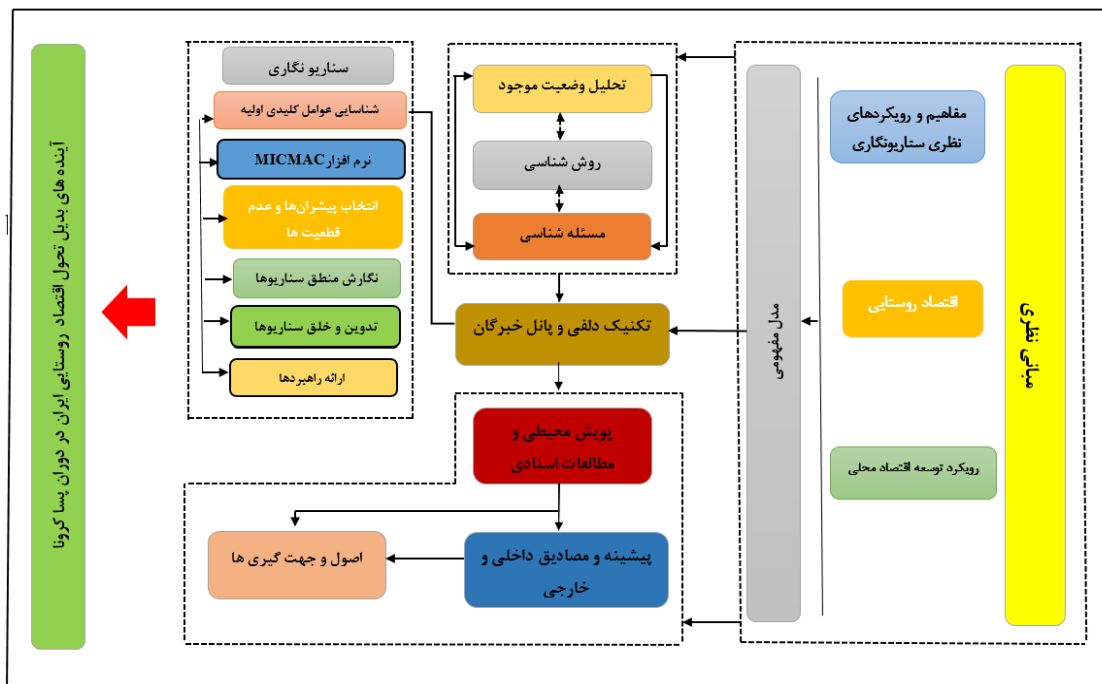
فیلیپسون و همکاران (۲۰۲۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان «همه‌گیری کووید ۱۹ و پیامدهای آن بر اقتصادهای روستایی»، به ارزیابی اثرات فعلی و احتمالی آینده شیوع کووید ۱۹ بر اقتصادهای روستایی با توجه به ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی آن‌ها می‌پردازند. یافته‌های تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که شیوع ویروس کرونا بر متغیرهایی همچون عرضه و تقاضای محصولات، جنسیت و فعالیت‌های اقتصادی، فعالیت‌های کشاورزی، تاب‌آوری روستایی و اقدامات بازیابی کسب‌وکار اثر می‌گذارد و در بلندمدت اقتصاد روستایی را متحول خواهد کرد.

عبدالمالک و همکاران^۱ (۲۰۲۱)، در مقاله‌ای تحت عنوان «تغییرات اقتصاد روستایی بنگلادش تحت اقدامات قرنطینه کووید-۱۹. شواهدی از یک نظرسنجی تلفنی از خانوارهای نمونه محبوب حسین»، تصویر جامعی از اقتصاد روستایی بنگلادش در سه ماه اول دوره قرنطینه را در مقایسه با وضعیت قبل از کووید ۱۹ ارائه می‌دهند. آن‌ها با استفاده از یک نمونه ملی (۲۳۱۲ خانوار روستایی، ۶۲ روستا و ۵۶ منطقه) که به‌عنوان نمونه پیمایش محبوب-حسین^۲ شناخته می‌شود، در ژوئن ۲۰۲۰ یک نظرسنجی تلفنی انجام داده‌اند. تحلیل‌های توصیفی و رگرسیون آن‌ها نشان می‌دهد که در طول دوره بررسی، اقتصاد روستایی بنگلادش اثرات نامطلوبی مانند تأخیر در برداشت محصول، مشکل در فروش محصولات، اختلالات نیروی کار و مواد اولیه، افزایش هزینه‌ها و کاهش دریافت حواله و فروش مشاغل غیر کشاورزی را تجربه کرده‌است. همچنین یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که خانوارهای روستایی مجبور به کاهش مصرف غذا و دریافت حمایت غذایی از دولت و حمایت نقدی از بخش خصوصی شده‌اند و آسیب‌پذیری به‌ویژه در خانوارهایی که سرپرست آن‌ها زنان، افراد تحصیل‌کرده، جوان یا کارگران غیر ماهر است، بیشتر بوده است. در این دوره خانوارهای روستایی، حمایت نقدی یا کالایی، حمایت از اشتغال روستایی، کمک نقدی یا وام‌های کم‌بهره را جهت تأمین نهاده‌های کشاورزی و تجاری ترجیح می‌دهند. مقایسه پیشینه‌های داخلی و خارجی با تحقیق حاضر نشان می‌دهد که بیشتر این پژوهش‌ها به‌دنبال بررسی تأثیرگذاری کوتاه‌مدت پاندمی کرونا بر شاخص‌ها و ساختار اقتصاد روستایی بوده‌اند و توجهی به سناریوهای آینده و پیش روی ساختار اقتصاد روستایی حریم کلان‌شهرها در دوران پساکرونا و ترسیم سناریوهای باورپذیر آن نداشته‌اند.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر با هدف «ارائه تصاویر بدیل از آینده اقتصاد روستاهای حریم کلان‌شهر تهران (بخش مرکزی شهرستان ری) در دوران پساکرونا و در چهارچوب علم آینده‌نگاری منطقه‌ای^۳ و روش سناریونگاری» انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش از نوع ترکیبی (کیفی و کمی) است. در روش کیفی، جهت شناسایی عوامل و نیروهای پیشران و عدم قطعیت‌ها، از تکنیک دلفی و پانل خبرگان و در روش کمی از پرسش‌نامه محقق‌ساخته (جهت اولویت‌بندی و امتیازدهی عوامل پیشران مؤثر بر اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پساکرونا و تحلیل اثرات متقاطع این عوامل در نرم‌افزار «میک‌مک» استفاده شده است. جامعه آماری و مشارکت‌کنندگان در این پژوهش شامل ۳۴ نفر از خبرگان محلی و دانشگاهی می‌باشد. در این پژوهش از شیوه نمونه‌گیری «هدفمند تدریجی» استفاده شده است. در واقع به‌دلیل عدم شناسایی دقیق اعضای پانل و جامعه آماری از روش نمونه‌گیری «گلوله برفی» استفاده شده و سعی گردیده است از هر دسته یا گروه هموزن ۱۰ تا ۱۵ نفر جهت دستیابی به اجماع نظر به‌عنوان نمونه و اعضای پانل انتخاب شوند. همچنین قلمرو این پژوهش تمامی سکونتگاه‌های روستایی بخش مرکزی شهرستان ری و در سطح ۲ دهستان عظیمیه و غنی‌آباد می‌باشد. اگر شناسایی موضوع یا تصمیم اصلی قدم اول در برنامه‌ریزی سناریو باشد، تهیه فهرستی از عوامل کلیدی که بر موضوع مورد نظر تأثیرگذار هستند، قدم دوم به‌شمار می‌آید (شورتز، ۱۳۹۱: ۲۱۲). چهارچوب‌های مختلفی برای شناسایی نیروهای اصلی وجود دارد. طبق اصول آینده‌پژوهی نیروهای پیشران معمولاً در ساحت‌های کلی «PESTEL» اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، قانونی، فناوری و زیست‌محیطی تقسیم‌بندی می‌شوند (مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۷: ۱۲).

1. Abdul malek et al
2. The Mahbub Hossain Survey sample
3. Regional Foresight

شکل ۲: فرآیند علمی - اجرایی تحقیق

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

با توجه به این مهم که نیروهای مؤثر بر تحولات اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پسا کرونا، تنها در سطح محدودی بخش مرکزی محدود نمی‌شوند بلکه به صورت نیروهای درونی و بیرونی و در سطوح گوناگون محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و بین‌المللی وجود دارند و به اشکال گوناگون و با تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم اقتصاد و نظام فعالیت این روستاها را در دوران پسا کرونا تحت تأثیر قرار می‌دهند؛ در این پژوهش سعی گردیده است با توجه به واقعیت‌های موجود روستاهای مورد مطالعه در دوران پسا کرونا و اجتناب از «تقلیل گرایی»، با استفاده از روش پویا محیطی، مطالعات اسنادی و دیدگاه خبرگان، مهمترین عوامل کلیدی (۴۸ عامل) مؤثر بر تحولات اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پسا کرونا در سه سطح: محلی، ناحیه‌ای و ملی و بین‌المللی، جهت ترسیم فضای سناریوهای آینده اقتصاد روستایی مورد مطالعه و به شرح جدول شماره ۱ مشخص گردند.

جدول ۱: مهم‌ترین عوامل کلیدی مؤثر بر اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پسا کرونا در سه سطح: محلی، ناحیه‌ای و ملی و بین‌المللی

سطح	محلی	ناحیه‌ای و منطقه‌ای	ملی و بین‌المللی
۱	نیروی کار (OECD, 2020)	مهاجرت‌های روستایی- شهری	ممنوعیت تردد بین استانی
۲	حاشیه‌نشینی	خشکسالی و مخاطرات محیطی	وقوع اپیدمی‌ها (کرونا، سارس و ..)
۳	قانون ارث و قطعه‌قطعه شدن اراضی	افزایش فعالیت‌های صنعتی و خدماتی در روستاها	فاصله‌گذاری اجتماعی (Mehta, 2020; Abusaada & Elshater, 2022)
۴	تصرف و مالکیت اراضی	بهبود شبکه راه‌های ارتباطی شهرستان	تورم (Woodhill, 2020)
۵	وجود عرصه‌های پیراشهری (نه شهر نه روستا)	کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی (Woodhill, 2020)	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) (OECD, 2020)
۶	بورس‌بازی زمین	کاهش فعالیت‌های بخش کشاورزی و دامپروری	شهرگرایی
۷	تخریب اراضی کشاورزی (Marsac et al, 2021)	افزایش خزش شهری و رشد افقی کلان‌شهر تهران	تعدیل ساختاری و اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها (سعیدی راد و عزیز پور، ۱۴۰۱)
۸	استحاله و ادغام روستاها در کلان‌شهر تهران	تعارضات اجتماعی-سیاسی (سعیدی راد و عزیز پور، ۱۴۰۱)	تغییرات اقلیمی
۹	تورم قیمت زمین و مسکن	کاهش بهره‌وری فعالیت‌های بخش کشاورزی و دامداری	جهانی‌شدن و بازساخت فعالیت‌های روستایی
۱۰	نقص قوانین شهری و روستایی	کاهش تأمین نهاده‌ها و مواد اولیه (Thilmany et al, 2021)	حمایت نهادهای بین‌المللی (OECD, 2020)
۱۱	وسعت کم زمین‌های کشاورزی	تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی	دخالت دولت در قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی (OECD, 2020)
۱۲	بیمه محصولات کشاورزی	فعالیت‌های ترویجی و آموزشی	حمایت دولت از کسب‌وکارهای روستایی
۱۳	وجود مهاجرین و اتباع بیگانه (Marsac et al, 2021)	پیوندهای روستایی-شهری	افزایش تحریم‌های اقتصادی
۱۴		کالایی‌شدن زمین	کاهش فعالیت هتل‌ها، رستوران‌ها و کسب-وکارهای مربوط به گردشگری (Rogerson, 2021)
۱۵		تغییر الگوی کشت (Woodhill, 2020)	کاهش ارتباط با کشورهای منطقه و از دست دادن بازارهای صادراتی
۱۶			بخش خصوصی و سازمان‌های غیر انتفاعی (OECD, 2020)
۱۷			استفاده از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر
۱۸			افزایش قیمت نفت
۱۹			دولت‌گرایی جدید (OECD, 2020)
۲۰			وقوع جنگ و درگیری‌های منطقه‌ای (سعیدی راد و عزیز پور، ۱۴۰۱)

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

معرفی محدوده جغرافیایی مورد مطالعه

شهرستان ری (محدوده مورد مطالعه) با مساحتی حدود ۲۲۵۹ کیلومتر مربع و ۱۶/۵ درصد مساحت کل استان تهران، در جنوب استان تهران واقع گردیده است. شهرستان ری از شمال به شهر تهران، از جنوب به استان قم، از شرق به قرچک، پاکدشت و ورامین و از غرب به اسلامشهر، بهارستان و رباط کریم محدود می‌گردد. این ناحیه از لحاظ موقعیت ریاضی در محدوده تقریبی ۵۱ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۲۸ دقیقه عرض

شمالی واقع گردیده است (سالنامه آماری استان تهران، ۱۳۹۳). شهرستان ری به لحاظ تقسیمات سیاسی در طی دهه‌های گذشته دستخوش تحولات فراوانی بوده است. به طوری که در سرشماری سال ۱۳۵۵ یکی از بخش‌های تابعه شهرستان تهران محسوب می‌شد و در سال ۱۳۶۵ از تهران تفکیک گردیده و با مجموعه اسلامشهر، شهرستان مستقلی را تشکیل داد. در سال ۱۳۷۲ اسلامشهر از ری جدا شد و در سرشماری سال ۱۳۷۵ این شهرستان به مرکزیت ری دارای ۳ بخش و ۶ دهستان و ۱۲۹ آبادی دارای سکنه بوده است. براساس سرشماری ۱۳۹۵ این شهرستان دارای ۵ بخش، ۴ شهر و ۹ دهستان و ۱۲۳ روستا است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵).

شکل ۳: موقعیت جغرافیایی شهرستان ری به تفکیک بخش‌ها در سال ۱۳۹۵

ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

یافته‌های تحقیق

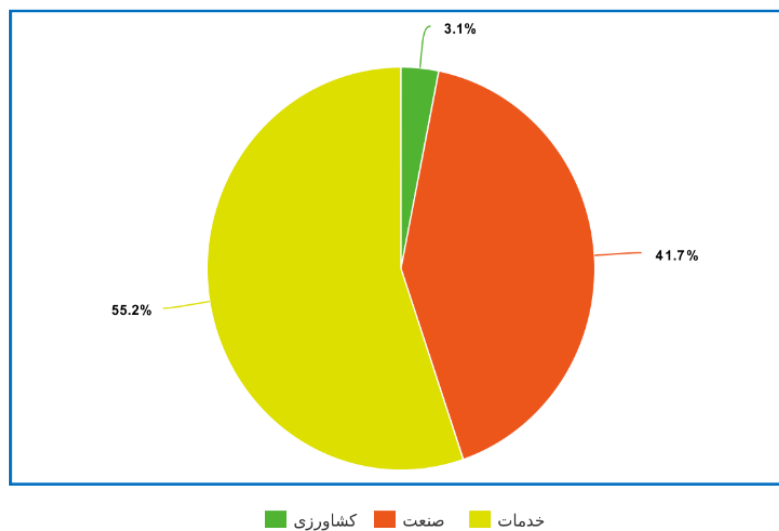
تعیین نقش اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری

بررسی وضعیت نیروی کار و جمعیت شاغل در بخش‌های مختلف فعالیت‌های اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) سکونتگاه‌های روستایی بخش مرکزی شهرستان ری نشان می‌دهد که از مجموع ۲۶۷۰۰ نفر شاغلین (جمعیت شاغل ۱۰ ساله) در سال ۱۳۹۰، حدوداً ۳ درصد (۷۴۲ نفر) در بخش کشاورزی، ۴۰ درصد (۱۰۵۶۱ نفر) در بخش صنعت و ۵۳ درصد (۱۴۰۵۱ نفر) در بخش خدمات مشغول به فعالیت بوده‌اند. جدول شماره ۲ وضعیت جمعیت فعال و شاغل روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری به تفکیک (کشاورزی، صنعت و خدمات) در سال ۱۳۹۰ را نشان می‌دهد.

جدول ۲: جمعیت شاغل در بخش‌های مختلف اقتصادی به تفکیک روستاهای بخش مرکزی ری در سال ۱۳۹۰

ردیف	سکونتگاه	جمعیت ۱۳۹۰	شاغل ۱۰ ساله و بیشتر		
			کشاوری	صنعت	خدمات
۱	اندرمان	۳۰۰	۸۸	۲۱	۴۹
۲	قلعه عظیم‌آباد	۲۱۷۸	۶۲۵	۱۸۶	۴۱۳
۳	صالح‌آباد شرقی	۵۵۰۹	۱۵۵۴	۶۶۹	۷۸۷
۴	ولی‌آباد	۲۹۶۳	۸۸۳	۳۰۲	۵۳۴
۵	بهشتی	۸۰۵۵	۲۲۱۹	۷۴۳	۱۳۵۴
۶	فتح‌آباد	۸۳	۳۲	۱۰	۷
۷	عمادآور	۶۶۷	۲۴۳	۵۶	۵۱
۸	دولت‌آباد قیصریه	۸۹۶	۲۴۶	۶۰	۱۵۸
۹	علیان	۱۵۹	۵۰	۲۱	۱۲
۱۰	علائین	۲۴۸۰۸	۷۲۹۱	۲۷۳۹	۴۰۰۳
۱۱	عباس‌آباد	۵۱۲۲	۱۴۷۳	۶۳۴	۷۶۵
۱۲	اسلام‌آباد (نظامی)	۱۱۰۷۰	۳۲۱۳	۱۴۳۹	۱۴۸۲
۱۳	خاورشهر	۱۵۱۴۸	۴۲۶۸	۱۴۵۵	۲۶۱۹
۱۴	غنی‌آباد	۱۵۵۸	۴۷۳	۱۹۷	۲۳۵
۱۵	اسلام‌آباد(اشرف‌آباد)	۵۶۱۷	۱۶۷۴	۹۷۱	۵۵۹
۱۶	امین‌آباد	۸۸۷۳	۲۳۶۸	۱۰۵۸	۱۰۲۵
مجموع بخش مرکزی		۹۷۱۹۹	۲۶۷۰۰	۱۰۵۶۱	۱۴۰۵۳

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۰ و محاسبات نگارندگان

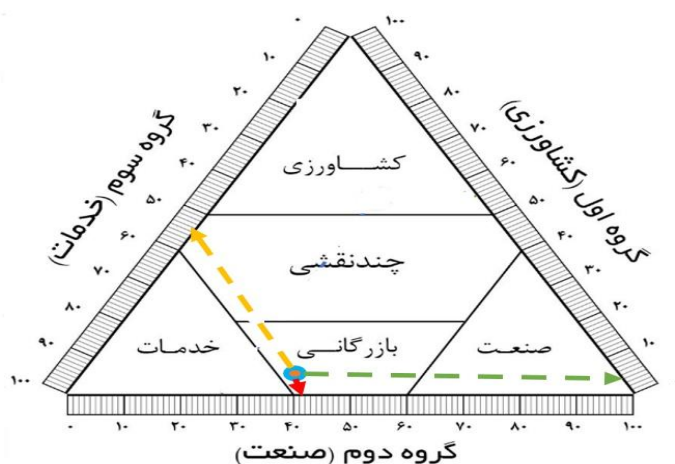
meta-chart.com

نمودار ۱: جمعیت شاغل روستاهای بخش مرکزی به تفکیک بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۰ و محاسبات نگارندگان

فعالیت‌های اقتصادی ناحیه یکی از عناصر اصلی ساخت فضایی است که بخش بسیار مهمی از آن را تشکیل می‌دهد. فعالیت اقتصادی و تولید در هر ناحیه، زمینه‌ساز توسعه آن ناحیه به‌شمار می‌رود؛ بنابراین شناخت نوع فعالیت و نقش آن در تأمین نیازهای ناحیه و صادرات به خارج از ناحیه، در مطالعات ناحیه‌ای از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. به‌منظور تحلیل اقتصادی ناحیه مورد مطالعه، اولین کار تعیین بخش‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، صنعت، خدمات و...) ناحیه است.

در این پژوهش جهت تعیین نقش اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری، براساس آمار نیروی کار و جمعیت شاغل در بخش‌های مختلف فعالیت‌های اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران، از روش «بوژو گارنیه» و «ژرژشاپو» دو جغرافی‌دان فرانسوی استفاده گردیده‌است. در این روش، نیروهای سه‌گانه مشاغل اقتصادی بر مبنای درصد بر روی نمودار قرار می‌گیرند. نقطه تلاقی خطوط درصدها که مسلماً در محدوده یکی از وظایف خواهد بود بیانگر نقش اقتصادی شهر است (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۹۰: ۷۲). براساس این روش روستاهای بخش مرکزی کارکردی خدماتی-چندنقشی دارند.

شکل ۴: نقش اقتصادی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری
 مأخذ: مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۰ و محاسبات نگارندگان

تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و تأثیرات متقاطع در نرم‌افزار «میک‌مک»

طبق نتایج نرم‌افزار «میک‌مک» درجهٔ پرشدگی ماتریس، ۹۴/۸۷ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب-شده، تأثیر زیادی بر روی هم گذاشته‌اند. از مجموع ۲۱۸۶ رابطهٔ قابل ارزیابی در این ماتریس، ۱۱۸ رابطه عددشان صفر بوده است که به این معنی است عوامل بر یکدیگر تأثیر نگذاشته یا از یکدیگر تأثیرنپذیرفته‌اند. ۱۰۳۶ رابطه عددشان یک بوده است. بدین معنی که تأثیر کمی نسبت به هم داشته‌اند. ۶۴۸ رابطه هم عددشان دو بوده است. به این معنی که روابط تأثیرگذار نسبتاً قوی داشته‌اند و در نهایت ۵۰۲ رابطه عددشان ۳ بوده است، به این معنی که روابط عامل‌های کلیدی بسیار زیاد بوده است و از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیادی برخوردار بوده‌اند. در این ماتریس روابطی که نشانه‌دهندهٔ روابط پتانسیلی و غیر مستقیم عامل‌ها باشد (P) وجود نداشته است؛ بنابراین در جدول شماره ۳ حذف گردیده است.

جدول ۳: تحلیل اولیه داده‌های ماتریس اثرات متقابل

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	جمع	درصد پرشدگی
مقدار	۴۸	۲	۱۱۸	۱۰۳۶	۶۴۸	۵۰۲	۲۱۸۶	۹۴/۸۷

مأخذ: محاسبات تحقیق، ۱۴۰۱

- ارزیابی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم متغیرها

جهت تحلیل تأثیر متغیرها، هر کدام از روابط متغیرها به وسیله نرم افزار «میک مک» سنجش شد و همان گونه که در جدول شماره ۴ قابل مشاهده است، میزان و درجه تأثیرات مستقیم متغیرها بر یکدیگر به دست آمده است. بر مبنای یافته‌ها می‌توان گفت متغیرها و عوامل محلی و منطقه‌ای «حاشیه‌نشینی» با امتیاز ۱۰۱، «کالایی شدن زمین» با امتیاز ۹۹ و سه عامل «تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی»، «تخریب اراضی کشاورزی» و «کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی» به طور مشترک با امتیاز ۹۷ دارای بیشترین ضریب تأثیرگذاری بر دیگر متغیرها بوده‌اند و کمترین میزان تأثیرگذاری به عوامل ملی و بین‌المللی «تعدیل ساختاری و اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها» با امتیاز ۵۴ و «استفاده از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر» با امتیاز ۵۶ اختصاص می‌یابد. همچنین متغیرهای «تغییر الگوی کشت» با امتیاز ۱۰۶، «حاشیه‌نشینی» با امتیاز ۱۰۴ و «تورم قیمت زمین و مسکن» با امتیاز ۱۰۲ دارای بیشترین میزان اثرپذیری از دیگر متغیرها بوده‌اند. مجموع متغیرهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر در هر یک از سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی و بین‌المللی نشان می‌دهد، متغیرها و عوامل سطوح محلی و منطقه‌ای، بیشترین تأثیرگذاری را اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری دارند و متغیرها و عوامل ملی و بین‌المللی کمترین میزات تأثیرگذاری را داشته‌اند. نکته قابل تأمل این که عوامل محلی و منطقه‌ای علی‌رغم تأثیرگذاری بالا از تأثیرپذیری بالایی نیز برخوردار هستند.

جدول ۴: میزان اثرگذاری و اثرپذیری عوامل

ردیف	عوامل	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری
۱	نیروی کار (var01)	۹۴	۹۱
۲	حاشیه‌نشینی (var02)	۱۰۱	۱۰۴
۳	قانون ارث و قطعه‌قطعه شدن اراضی (var03)	۸۱	۸۲
۴	تصرف و مالکیت اراضی (var04)	۸۴	۸۳
۵	وجود عرصه‌های پیراشهری (نه شهر نه روستا) (var05)	۹۰	۱۰۰
۶	بورس بازی زمین (var06)	۹۱	۹۸
۷	تخریب اراضی کشاورزی (var07)	۹۷	۹۷
۸	استحاله و ادغام روستاها در کلان‌شهر تهران (var08)	۹۸	۹۸
۹	تورم قیمت زمین و مسکن (var09)	۹۹	۱۰۲
۱۰	نقص قوانین شهری و روستایی (var10)	۹۰	۸۹
۱۱	وسعت کم زمین‌های کشاورزی (var11)	۸۹	۹۲
۱۲	بیمه محصولات کشاورزی (var12)	۹۳	۸۹
۱۳	وجود مهاجرین و اتباع بیگانه (var13)	۷۴	۷۹
۱۴	مهاجرت‌های روستایی-شهری (var14)	۸۴	۹۵
۱۵	خشکسالی و مخاطرات محیطی (var15)	۷۹	۷۹
۱۶	افزایش فعالیت‌های صنعتی و خدماتی در روستاها (var16)	۶۷	۷۷
۱۷	بهبود شبکه راه‌های ارتباطی شهرستان (var17)	۷۳	۶۶
۱۸	کاهش سرمایه‌گذاری گذاری در بخش کشاورزی (var18)	۹۷	۹۷

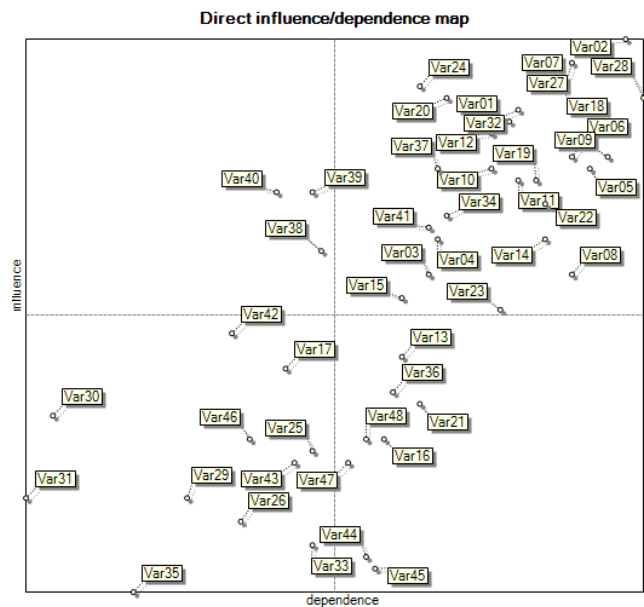
ردیف	عوامل	میزان تأثیر گذاری	میزان تأثیر پذیری
۱۹	کاهش فعالیت‌های بخش کشاورزی و دامپروری (var19)	۸۹	۹۴
۲۰	افزایش خزش شهری و رشد افقی کلان‌شهر تهران (var20)	۹۶	۸۴
۲۱	تعارضات اجتماعی-سیاسی (var21)	۷۰	۸۱
۲۲	کاهش بهره‌وری فعالیت‌های بخش کشاورزی و دامداری (var22)	۸۷	۹۵
۲۳	کاهش تأمین نهاده‌ها و مواد اولیه (var23)	۷۸	۹۰
۲۴	تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی (var24)	۹۷	۸۱
۲۵	فعالیت‌های ترویجی و آموزشی (var25)	۶۶	۶۹
۲۶	پیوندهای روستایی-شهری (var26)	۶۰	۶۱
۲۷	کالایی شدن زمین (var27)	۹۹	۹۸
۲۸	تغییر الگوی کشت (var28)	۹۶	۱۰۶
۲۹	ممنوعیت تردد بین استانی (var29)	۶۲	۵۵
۳۰	وقوع اپیدمی‌ها (کرونا، سارس و...) (var30)	۶۹	۴۰
۳۱	فاصله‌گذاری اجتماعی (var31)	۶۲	۳۷
۳۲	تورم (var32)	۹۵	۹۲
۳۳	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) (var33)	۵۸	۶۹
۳۴	شهرگرایی (var34)	۸۶	۸۴
۳۵	تعدیل ساختاری و اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها (var35)	۵۴	۴۹
۳۶	تغییرات اقلیمی (var36)	۷۱	۷۸
۳۷	جهانی شدن و بازساخت فعالیت‌های روستایی (var37)	۹۰	۸۳
۳۸	حمایت نهادهای بین‌المللی (var38)	۸۳	۷۰
۳۹	دخالت دولت در قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی (var39)	۸۸	۶۹
۴۰	حمایت دولت از کسب‌وکارهای روستایی (var40)	۸۸	۶۵
۴۱	افزایش تحریم‌های اقتصادی (var41)	۸۵	۸۲
۴۲	کاهش فعالیت هتل‌ها، رستوران‌ها و کسب‌وکارهای مربوط به گردشگری (var42)	۷۶	۶۰
۴۳	کاهش ارتباط با کشورهای منطقه و از دست دادن بازارهای صادراتی (var43)	۶۵	۶۷
۴۴	بخش خصوصی و سازمان‌های غیر انتفاعی (var46)	۵۷	۷۵
۴۵	استفاده از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر (var45)	۵۶	۷۶
۴۶	افزایش قیمت نفت (var46)	۶۷	۶۲
۴۷	دولت‌گرایی جدید (var47)	۶۵	۷۳
۴۸	وقوع جنگ و درگیری‌های منطقه‌ای (var48)	۶۷	۷۵
	جمع کل	۳۸۳۸	۳۸۳۸

مأخذ: محاسبات تحقیق، ۱۴۰۱

ارزیابی پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم متغیرها

نحوه پراکنش متغیرها در صفحه پراکندگی، وضعیت پایداری و ناپایداری سیستم را تعیین می‌کند. در حوزه روش تحلیل اثرات متقابل با نرم‌افزار «میک‌مک» دو نوع از پراکنش تعریف شده است که به سیستم‌های پایدار و ناپایدار معروف هستند. در سیستم‌های پایدار، پراکنش متغیرها به صورت «L» انگلیسی است. یعنی برخی از متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بیشتری هستند. در مقابل در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده‌تر از سیستم‌های پایدار است. در این نوع سیستم، متغیرها حول محور قطری صفحه پراکنده هستند و در بیشتر مواقع حالت بینابینی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند که ارزیابی و شناسایی عوامل کلیدی را بسیار مشکل

می‌کند. با وجود این در این سیستم نیز راه‌هایی ترسیم شده است که می‌تواند راهنمای گزینش و شناسایی عوامل کلیدی باشد (موسوی و کهکی، ۱۳۹۷: ۱۵۱). شکل شماره ۵ نمودار پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها و عوامل پیشران تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل ۵: نمودار پلان اثرگذاری و اثرپذیری عوامل (خروجی نرم‌افزار «میک‌مک»)

مأخذ: محاسبات تحقیق، ۱۴۰۱

وضعیت توزیع و پراکنش متغیرهای مؤثر بر بازساخت اقتصاد روستاهای شهرستان ری در دوران پسا کرونا در صفحه پراکندگی، حاکی از ناپایداری سیستم است، به طوری که بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده‌اند و پنج نوع متغیر وضعیت ناپایدار (متغیرهای تعیین‌کننده یا تأثیرگذار، متغیرهای دوجبه‌ای، متغیرهای تنظیمی، متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه و متغیرهای مستقل) در بین آن‌ها شناسایی شده است.

- شناسایی و انتخاب نهایی متغیرهای کلیدی

از مقایسه نتایج تحلیل آثار مستقیم و غیر مستقیم، عوامل کلیدی مؤثر بر تحول اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پسا کرونا به دست می‌آیند. از میان ۴۸ عامل بررسی شده در این پژوهش، با توجه به رتبه‌های به دست آمده از تأثیرگذاری مستقیم و غیر مستقیم متغیرها، ۱۰ عامل کلیدی به عنوان شاخص‌های کلیدی مؤثر بر تحول اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پسا کرونا انتخاب شدند که عبارتند از: ۱- حاشیه‌نشینی ۲- کالایی شدن زمین ۳- تخریب اراضی کشاورزی ۴- کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ۵- تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی ۶- افزایش خزش شهری و رشد افقی کلان‌شهر تهران ۷- تغییر الگوی کشت ۸- افزایش تورم ۹- کاهش نیروی کار ۱۰- کاهش بیمه محصولات. از این ۱۰ شاخص کلیدی تأثیرگذار، مستقیماً ۹ شاخص در رتبه‌بندی شاخص‌های کلیدی غیر مستقیم نیز تکرار شده‌اند و فقط متغیر «کاهش نیروی کار» در میان شاخص‌های کلیدی تأثیرگذار غیر مستقیم تکرار نشده است (جدول ۵). شایان ذکر است که سناریوهای آینده اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پسا کرونا نیز می‌بایست بر اساس این عوامل طراحی و ترسیم گردند.

جدول ۵: رتبه عوامل کلیدی موثر بر بازساخت اقتصاد روستاهای حریم کلانشهر تهران در دوران پسا کرونا (بخش مرکزی ری)

رتبه	عامل	تأثیر مستقیم	عامل	تأثیر غیر مستقیم
1	Var02	263	Var27	261
2	Var27	257	Var02	260
3	Var07	252	Var07	258
4	Var18	252	Var18	258
5	Var24	252	Var20	254
6	Var20	250	Var28	250
7	Var28	250	Var32	249
8	Var32	247	Var12	248
9	Var01	244	Var24	247
10	Var12	242	Var09	247
11	Var06	237	Var06	246
12	Var09	237	Var10	240
13	Var05	234	Var05	237
14	Var10	234	Var11	237
15	Var37	234	Var01	237
16	Var11	231	Var19	234
17	Var19	231	Var22	231
18	Var39	229	Var37	229
19	Var40	229	Var04	226
20	Var22	226	Var34	226
21	Var34	224	Var39	225
22	Var41	221	Var40	221
23	Var04	218	Var14	220
24	Var14	218	Var41	220
25	Var38	216	Var08	219
26	Var03	211	Var03	217
27	Var08	211	Var15	207
28	Var15	205	Var38	207
29	Var23	203	Var23	206
30	Var42	198	Var13	189
31	Var13	192	Var17	188
32	Var17	190	Var42	188
33	Var36	184	Var36	188
34	Var21	182	Var21	181
35	Var30	179	Var16	174
36	Var16	174	Var30	172
37	Var46	174	Var46	171
38	Var48	174	Var48	171
39	Var25	171	Var47	167
40	Var43	169	Var25	166
41	Var47	169	Var43	163
42	Var29	161	Var31	160
43	Var31	161	Var29	156
44	Var26	156	Var26	152
45	Var33	151	Var33	146
46	Var44	148	Var44	146
47	Var45	145	Var35	142
48	Var35	140	Var45	142

مأخذ: محاسبات تحقیق، ۱۴۰۱

انتخاب نهایی عوامل و پیشران‌های کلیدی (عدم قطعیت‌ها)

همان‌طور که در بالا ذکر گردید ۴۸ عامل به‌عنوان عوامل اولیه مؤثر بر بازساخت اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پسا کرونا، شناسایی و با روش تحلیل ساختاری در نرم‌افزار «میک‌مک» (نظر نخبگان با پرسش‌نامه تأثیرات متقابل) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در نهایت ۱۰ عامل کلیدی مهم و مؤثر بر بازساخت اقتصاد روستاییان بخش مرکزی ری در دوران پسا کرونا انتخاب شدند. این عوامل در پاره‌ای از موضوعات تشابهاتی با هم دارند و رابطه علی و معلولی بین آن‌ها برقرار است؛ بنابراین در مواردی با یکدیگر مقایسه، تلفیق، حذف و ادغام شدند. همچنین وقوع اپیدمی کرونا به دلیل این‌که یکی از سه بخش اصلی تحقیق حاضر (سناریونگاری، اقتصاد روستایی و کرونا) را تشکیل می‌دهد نیز به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی در کنار سایر عوامل در نظر گرفته شده است تا بهتر بتوان فضای سناریوها را ترسیم کرد. در جدول شماره ۶ فهرست نهایی پیشران‌های کلیدی و مؤثر بر اقتصاد سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه دیده می‌شود.

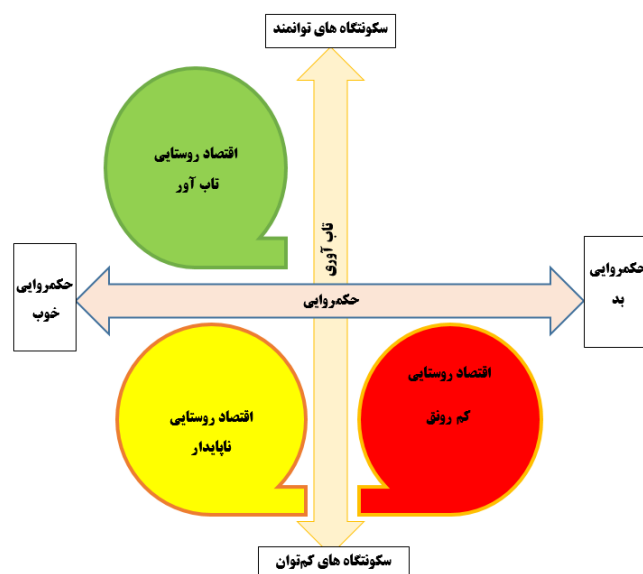
جدول ۶: فهرست نهایی پیشران‌های مؤثر بر بازساخت اقتصاد روستاهای بخش مرکزی در دوران پسا کرونا

رتبه	فهرست عوامل کلیدی	علامت
۱	حاشیه‌نشینی	VAR02
۲	کالایی شدن زمین	VAR27
۳	تخریب اراضی کشاورزی	VAR07
۴	کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی	VAR18
۵	تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی	VAR24
۶	افزایش خزش شهری و رشد افقی کلان‌شهر تهران	VAR20
۷	تورم	VAR32
۸	نیروی کار	VAR09
۹	وقوع اپیدمی کرونا	VAR30

مأخذ: محاسبات تحقیق، ۱۴۰۱

نگارش و ترسیم منطق سناریوها

این ۹ پیشران، منطق سناریوهای آینده اقتصاد روستایی محدوده مورد مطالعه را ترسیم خواهند کرد اما وقتی به این پیشران‌ها دقت می‌کنیم، نمی‌توان به‌طور قطع گفت آینده هر کدام از آن‌ها در بلندمدت به چه صورت خواهد بود. در حقیقت در همه این پیشران‌ها عدم قطعیت نهفته است. به‌عنوان مثال؛ باید پرسید در آینده در این محدوده کاهش نیروی کار ادامه خواهد داشت یا خیر؟ یا در آینده عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی و سرمایه‌گذاری در این بخش توسط دولت و بخش خصوصی به چه شکل خواهد بود؟ متخصصین و خبرگان بر سر این مسأله توافق داشتند که وقوع بیماری کرونا و سایر بیماری‌های همه‌گیر، تورم، نیروی کار و سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی عدم قطعیتی پیش روی اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری است. این شفاف‌سازی درباره ۹ عدم قطعیت به ما کمک می‌کند بهتر منطق و فضای سناریوها را ترسیم کنیم. شایان ذکر است منطق سناریوهای پیش روی اقتصاد روستاهای حریم کلان‌شهر تهران بر پایه رویکرد هنجاری-شهودی^۱ و به‌ترتیب شکل شماره ۶ تدوین شده‌اند.

شکل ۶: سناریوهای خلق شده و اسامی آن‌ها

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱

طرح‌واره، چهارچوب سناریوها است. طرح‌واره سناریو به‌طور کلی شرح خلاصه وقایعی است که برای شخصیت‌های اصلی سناریو روی می‌دهد؛ به بیان دیگر، حلقه‌های پیوسته سلسله‌حوادثی است که نویسنده برمی‌گزیند و به یاری آن خواننده را به جایی می‌برد که می‌خواهد (طاهری‌دمنه، ۱۳۹۹: ۱۴). با در نظر گرفتن ترکیب‌های منطقی از ۹ پیشران و براساس رویکرد هنجاری-شهودی، طرح‌واره سه سناریو با عناوین «خوشا به حالت ای روستایی»، «شهر شلوغ پلوغ» و «شهر تا باشد چرا در روستا باشد کسی؟» به‌صورت زیر تدوین شد:

سناریوی خوش‌بینانه: خوشا به حالت ای روستایی^۱

در این سناریو، نیروهای پیشران به‌صورت متعادل و منطقی بر عوامل کلیدی در سطح روستاهای شهرستان ری تأثیر می‌گذارند، تمامی اتفاقات مثبت و سازنده یا به‌عبارت دیگر عوامل کلیدی مؤثر بر اقتصاد روستایی شهرستان ری در جهت پیشبرد و بهبود مقابله با بیماری‌های همه‌گیر، رخ داده‌اند و این وضعیت تأثیرات خود را بر پیشبرد دستیابی به تاب‌آوری معیشتی و اهداف توسعه اقتصاد محلی گذاشته است. در صورت ظهور این سناریو وضعیت بازساخت اقتصاد روستایی رو به بهبودی می‌رود، عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی و به‌تبع آن نیروی کار کشاورزی با محدودیت روبرو نخواهد شد و الگوهای تحرک، جابه‌جایی و فعالیت‌های اقتصادی در چهارچوب اقتصاد ناحیه‌ای (پیوندهای شهری- روستایی) و دانش‌بنیان شکل خواهد گرفت که در آن افزایش بهره‌وری و تنوع فعالیت‌های اقتصادی روستاییان مشهود است. درواقع با وقوع این سناریو «محلی‌گرایی» جدیدی در اقتصاد روستایی (تولید و عرضه محصولات کشاورزی) ناحیه شکل خواهد گرفت که می‌تواند هم نیازهای مردم محلی را در مواقع بحران برآورده سازد و هم تأمین بخشی از امنیت غذایی کلان‌شهر تهران را در دوران پسا کرونا برعهده گیرد. علاوه بر این با شکل‌گیری این زنجیره ارزش در ناحیه مورد مطالعه، می‌توان شاهد رشد و گسترش «گردشگری

کشاورزی» و «تعاونی‌های تولید کشاورزی» بود. در این سناریو به دلیل اقدامات نوآورانه، سرمایه‌گذاری‌ها، حمایت‌های مالی و فنی دولت و سایر نهادهای غیر دولتی از اشتغال و کسب‌وکارهای روستایی و همچنین تعاملات و کسب حمایت‌های بین‌المللی (حکمروایی شایسته) شاهد شکل‌گیری روستاهای هوشمند و مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات خواهیم بود که در هنگام مواجهه با بیماری‌های همه‌گیر، کمترین خسارت را در بخش‌های مختلف اقتصاد روستایی محدودۀ مورد مطالعه داشته باشیم. در صورت وقوع این سناریو، روابط سکونتگاه‌های روستایی با کلان‌شهر تهران و همچنین تغییر الگوهای تولید و مصرف روستاییان، فرصت‌های جدیدی را پیش روی رشد پایدار اقتصاد ناحیه مورد مطالعه به وجود می‌آورد.

سناریوی تداوم روند موجود: شهر شلوغ پلوغ^۱

وضعیت روستاهای شهرستان ری در مواجهه با بیماری‌های همه‌گیر، به تداوم روند موجود و حتی تشدید وضعیت خواهد انجامید. با توجه به این‌که تمرکز جمعیت، شهرگرایی، تغییر و تخریب کاربری اراضی کشاورزی، حاشیه‌نشینی و همچنین مهاجرت اتباع به روستاهای شهرستان ری به دلیل نزدیکی و قرارگیری در حریم کلان‌شهر تهران ادامه خواهد داشت، با پیدایش مشکلات جدیدی از قبیل: افزایش جمعیت مهاجرین، سالمندان و فقرا، اقتصاد کمتر متنوع، مسائل توزیع نامناسب خدمات بهداشتی و درمانی در سطح روستاهای مورد مطالعه، مشکلات مربوط به دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات و اینترنت جهت انجام فعالیت‌های اقتصادی به صورت دورکاری، عدم اجرای طرح فاصله‌گذاری اجتماعی، افزایش تورم و بیکاری و مشکلات معیشتی و همچنین مسائل زیست‌محیطی و مدیریتی همراه خواهد بود که علاوه بر این‌که توانایی مناطق روستایی را برای پاسخ‌گویی به کووید ۱۹ کاهش می‌دهد، خود عاملی در جهت تشدید تبعات بیماری‌های همه‌گیر بر پیکر اقتصاد روستاهای شهرستان ری می‌باشد. به دلیل این‌که اکثر روستاییان شهرستان ری در بخش‌های خدماتی و کارگاهی مشغول به فعالیت هستند و هنوز زیرساخت‌های لازم جهت انجام این فعالیت‌ها به صورت دورکاری و در منزل فراهم نیست، این امر اجرای طرح فاصله‌گذاری را در این ناحیه با چالش روبرو می‌سازد؛ بنابراین انجام طرح فاصله‌گذاری اجتماعی در این ناحیه افزایش بیکاری و به تبع آن کاهش درآمد و مشکلات معیشتی شهروندان را به دلیل کاهش فعالیت‌های اقتصادی و عرضه و تقاضای محصولات به دنبال خواهد داشت و بر رفتار اقتصادی شهروندان اثر می‌گذارد؛ بنابراین شناسایی و حمایت از کسب‌وکارهای آسیب‌دیده روستایی ناشی از شیوع ویروس کرونا در ناحیه مورد مطالعه، در سایه حکمروایی شایسته و حتی کسب حمایت‌های بین‌المللی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

۱. این نام برگرفته از فیلمی کارتون‌ی کودکانه با عنوان انگلیسی «The Busy World of Richard Scarry» و اثر «ریچارد اسکری» است که دوبله فارسی آن در سال ۱۳۹۹ در شبکه پویا به نمایش گذاشته می‌شد.

سناریوی فاجعه یا بحران: شهر تا باشد چرا در روستا باشد کسی؟!^۱

روال کنونی روستاهای شهرستان ری در مواجهه با بیماری‌های همه‌گیر، حالت فرآیندهای به خود خواهد گرفت که در نتیجه آن تاب‌آوری وضعیت اقتصاد روستایی، حالت بحرانی به خود می‌گیرد و در کنار آن با بحران‌ها و کلان‌روندهای انسانی، محیط زیستی (همانند خشک‌سالی و تغییرات آب‌وهوایی)، نهادی مدیریتی، اقتصادی (همانند افزایش تحریم‌های اقتصادی و افزایش تورم) و اجتماعی مواجه خواهد بود. در این وضعیت علاوه بر گسترش حاشیه‌نشینی، با شیوع بیماری همه‌گیر عرضه و تقاضای محصولات کشاورزی با اختلال زیادی روبرو می‌شود و حمایتی از فعالیت و کسب‌وکارهای روستاهای شهرستان ری صورت نمی‌گیرد و ناهنجاری‌ها و هرج‌ومرج‌های بیشتری در این ناحیه شکل می‌گیرد. مرگ‌ومیرها بیشتر می‌شود، مهاجرت گسترده به کلان‌شهر تهران جهت دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی بهتر تشدید می‌شود و فقط سالمندان و مهاجران (اتباع) در روستا باقی خواهند ماند. در این وضعیت روستاهای شهرستان ری، علاوه بر کاهش بهره‌وری فعالیت‌ها و کاهش نیروی کار فعال اقتصادی و افزایش بیکاری که خود رهاشدن و تخریب زمین‌های کشاورزی را به دنبال خواهد داشت. تبدیل به عرصه‌های کم‌توان و ناپایدار حریم کلان‌شهر تهران در مواجهه با وقایع ناگهانی و شگفتی‌سازهایی همچون شیوع بیماری کووید ۱۹- می‌شود. در واقع گذار از اقتصاد مبتنی بر تولید به اقتصاد مبتنی بر مصرف، از مشخصه‌های اصلی بازساخت اقتصاد روستایی ناحیه مورد مطالعه در صورت وقوع این سناریو خواهد بود.

نتیجه

با توجه به نقش خدماتی و چندکارکردی روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در تأمین امنیت غذایی شهروندان کلان‌شهر تهران و تغییر و تحولات به‌وجودآمده در اقتصاد این فضاها پس از شیوع ویروس کرونا در کشور، پژوهش حاضر با هدف «ارائه تصاویر بدیل از آینده اقتصاد روستاهای حریم کلان‌شهر تهران (بخش مرکزی شهرستان ری) در دوران پساکرونا و در چهارچوب روش سناریونگاری» صورت گرفته است. براساس نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل ساختاری در نرم‌افزار «میک‌مک»، از میان ۴۸ عامل بررسی‌شده در این پژوهش، با توجه به رتبه‌های به‌دست‌آمده از تأثیرگذاری مستقیم و غیر مستقیم متغیرها، ۹ عامل کلیدی به‌عنوان پیشران‌های مؤثر بر تحول اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پساکرونا انتخاب شدند که عبارتند از: ۱- حاشیه‌نشینی ۲- کالایی‌شدن زمین ۳- تخریب اراضی کشاورزی ۴- کاهش سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی ۵- تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی ۶- افزایش خزش شهری و رشد افقی کلان‌شهر تهران ۷- افزایش تورم ۸- کاهش نیروی کار ۹- وقوع اپیدمی کرونا. همچنین وضعیت توزیع و پراکنش متغیرهای مؤثر بر بازساخت اقتصاد روستاهای شهرستان ری در دوران پساکرونا در صفحه پراکندگی متغیرها، حاکی از ناپایداری سیستم است، به‌طوری‌که بیشتر متغیرها در اطراف محور قطری صفحه پراکنده‌اند. در واقع گذار از اقتصاد مبتنی بر تولید به اقتصاد مبتنی بر مصرف از مهمترین مشخصه‌های این فضاها پس از شیوع ویروس کرونا بوده است. در مرحله آخر این پژوهش با کمک نظر خبرگان و روش سناریونگاری پس از طبقه‌بندی پیشران‌ها بر اساس اهمیت و عدم قطعیت، سه سناریوی پیش روی اقتصاد روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری در دوران پساکرونا، شامل: سناریوی خوش‌بینانه، سناریوی تداوم روند موجود و سناریوی فاجعه ترسیم گردید. با این خردمایه که با تصویرسازی این

سناریوها، بستر مناسبی برای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌های پابرجای آتی در زمینه مواجهه با شگفتی‌سازهایی همچون بیماری کرونا، در محدوده مورد مطالعه فراهم‌آید. سناریوها نه تنها برای اتخاذ تصمیمات استراتژیک مفید هستند بلکه برای تشویق تصمیم‌سازان به حساس‌بودن در برابر علائم تغییرات نیز بسیار راهگشا می‌باشند. در گفتگوهای روزمره منظور ما از حوادث غیر مترقبه و هر آنچه از قبل پیش‌بینی نشده در واقع این است که آن‌ها به موقع مد نظر قرار داده نشده‌اند. سناریوها ابزار سودمندی برای «درک به موقع» اطلاعات جدید، تشخیص علائم تغییرات و درک مفهوم و مضمون این تغییرات هستند. هم‌چنین سناریوها باعث تغییرات تدریجی و مستمر در الگوهای ذهنی و زمینه ادراکی تصمیم‌سازان می‌شوند؛ بنابراین پارادایم جدید توسعه پایدار روستاهای حریم کلان-شهر تهران در دوران پسا کرونا باید مبتنی بر مفهومی باشد که به‌طور گسترده از رویکردهای آینده‌نگاری و سناریونویسی استفاده نماید تا از این طریق مقامات محلی بتوانند پتانسیل و ذخایر اقتصاد روستاهای حریم پایتخت کشور را جهت افزایش تاب‌آوری معیشتی در مواجهه با بیماری‌های همه‌گیر، با در نظر گرفتن ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر ناحیه شناسایی و تصاویر بدیل آینده اقتصاد روستایی خود را شکل دهند و اقدامات عملی را برای دستیابی به این تصاویر توسعه دهند. برخی از راهبردهایی که لازم است مقامات محلی جهت افزایش تاب‌آوری اقتصادی روستاهای حریم کلان‌شهر تهران (بخش مرکزی شهرستان ری) و همچنین تأمین بخشی از امنیت غذایی شهروندان کلان‌شهر تهران در مواقع شیوع بیماری‌های همه‌گیر مد نظر خود قرار دهند، عبارت‌اند از:

- حمایت و اصلاح ساختار و الگوی نظام فعالیت‌های اقتصادی روستاییان
- ارتقای زیرساخت‌های پشتیبان فعالیت و خدمات وابسته به بخش کشاورزی
- جذب سرمایه‌های داخلی و بین‌المللی در توسعه کشاورزی، صنایع تبدیلی و تکمیلی و همچنین واحدهای کارگاهی
- افزایش زیرساخت‌های فناوری دیجیتال
- استفاده از انرژی‌های نو و تجدیدپذیر
- نوآوری و افزایش دسترسی به خدمات پزشکی-درمانی
- بهبود سطح آگاهی، نوآوری و فناوری در کاربرد نهاده‌های تولید و خدمات پشتیبان تولید
- افزایش حمایت از سالمندان و زنان روستایی
- گسترش دسترسی به تسهیلات و منابع مالی
- افزایش بیمه محصولات کشاورزی
- حمایت از مشاغل و شرکت‌های کوچک و متوسط موجود در ناحیه توسط دولت و بخش خصوصی
- برگزاری گردشگری رویداد و جشنواره‌ها
- برندسازی محصولات زراعی و گردشگری
- حمایت دولت از تعاونی‌های تولید کشاورزی

منابع

- افراخته، حسن (۱۳۹۷). جغرافیای روستایی ایران، چاپ دوم. تهران. انتشارات سمت.
- <https://samta.samt.ac.ir/product/۹۴۷۳/>
حکمت‌نیا، حسن؛ میرنجف موسوی (۱۳۹۰). کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، یزد. انتشارات علم نوین.
- <https://parhambook.com/product/detail/3010/>
دادورخانی، فضیله؛ سمیه‌سادات موسوی (۱۴۰۱). تحلیل پیامدهای همه‌گیری کرونا بر اقتصاد روستایی، پژوهش‌های جغرافیای انسانی. دوره ۵۴. شماره ۱. صفحات ۴۱۳-۳۹۱.
- https://jhgr.ut.ac.ir/article_85480.htm
ربیعی، حسین؛ مریم تک‌روستا (۱۴۰۰). بررسی و تبیین تأثیرات کرونا بر اقتصاد مناطق روستایی، نمونه موردی: روستای اشکور علیا، آمایش سیاسی فضا. دوره ۳. شماره ۳. صفحات ۱۶۲-۱۴۸.
- <https://psp.modares.ac.ir/article-42-55787-fa.html>
رهنما، محمدرحیم؛ ایوب معروفی (۱۳۹۴). سناریونگاری در مطالعات شهری و منطقه‌ای (مفاهیم، روش‌ها و تجارب)، مشهد. انتشارات مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی. شهر مشهد.
- <https://parhambook.com/product/detail/13551/>
سازمان برنامه و بودجه کشور، معاونت امور اقتصادی و هماهنگی بر نامه و بودجه (۱۴۰۰). گزارش بررسی تحولات بازار کار در سال ۱۳۹۹ با تأکید بر نقش بیماری کرونا. شماره گزارش ۱۴۳-۸.
- سعیدی‌راد، مجید؛ فرهاد عزیزپور (۱۴۰۱). پیشران‌های کلیدی مؤثر بر بازساخت نظام فعالیت مناطق روستایی در دوران پسا کرونا مورد: روستاهای بخش مرکزی شهرستان ری، اقتصاد فضا و توسعه روستایی. دوره ۱۱. شماره ۴۱. صفحات ۲۵۱-۲۲۷.
- <https://serd.khu.ac.ir/article-۳۸۷۲-۱-fa.html>
سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های کشور (۱۳۷۰). تهران. جلد ۳۸.
- سازمان جهاد کشاورزی شهرستان ری ۱۳۹۸.
- سالنامه آماری استان تهران. ۱۳۹۳.
- <https://amar.org.ir/salnameh-amari/agentType/ViewType/PropertyTypeID/615>
شوارتز، پیتر (۱۳۹۸). هنر دورنگری: برنامه‌ریزی برای آینده در دنیایی با عدم قطعیت، انتشارات مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی. موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی. چاپ دوم. تهران.
- <https://iranasef.org>
طاهری‌دمنه، محسن؛ معصومه کاظمی؛ زهرا حیدری‌دارانی (۱۳۹۹). سه داستان باور پذیر از آینده شهر اصفهان آینده‌نگاری شهری با رویکرد سناریو نگاری، برنامه‌ریزی فضایی. دوره ۱۰. شماره ۳. صفحات ۲۲-۱.
- https://sppl.ui.ac.ir/article_24423.html

فروزنده‌دهکردی، لطفاله؛ علی‌اصغر شیره‌پزآرانی؛ سعیدرضا جندقیان‌بیدگلی (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی ناحیه‌ای با استفاده از برنامه‌ریزی بر مبنای سناریوها (تبیین الگوی چشم‌انداز ناحیه کاشان)، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای. دوره ۱. شماره ۳. صفحات ۵۶-۳۹.

https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_130.html

مهدوی، مسعود (۱۳۹۶). مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران (جلد اول: شناخت مسائل جغرافیایی روستاها)، چاپ سیزدهم. تهران. انتشارات سمت.

<https://samt.ac.ir/fa/book/1135/>

موسوی، میرنجف؛ فاطمه‌سادات کهکی (۱۳۹۷). آینده‌پژوهی در آمایش سرزمین: نگاهی به کاربرد نرم‌افزارهای میک‌مک و سناریو ویزارد، چاپ اول. ارومیه. انتشارات دانشگاه ارومیه.

<https://cl.urmia.ac.ir/node/792>

مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن. سال ۱۳۹۵.

<https://amar.org.ir/>

مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی کارگاهی. سال ۱۳۸۱.

<http://fipak.areeo.ac.ir/site/catalogue/18473369>

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۷). آینده‌نگاری بخش کشاورزی ۲، پوشش محیطی، عرضه و تقاضا دفتر مطالعات زیربنایی. شماره مسلسل ۱۵۹۸۰.

<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1068611>

منصوری، عیسی؛ روح‌الله منصور کیایی؛ حسین محمودی سفیدکوهی (۱۳۹۹). توسعه روستایی الگویی جدید برای کشورهای درحال توسعه، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD). تهران. انتشارات رسا.

<https://gbook.ir/shop/catalog-29151/>

ندایی‌طوسی، سحر (۱۴۰۰). آینده‌نگاری حریم پایتخت به روش سناریونگاری، اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری. دوره ۲. شماره ۱. صفحات ۶۶-۴۵.

https://www.juep.net/article_129978.html

ناظمی‌قدیری، امیر (۱۳۸۵). آینده‌نگاری از مفهوم تا اجرا، تهران. انتشارات مرکز صنایع نوین. وزارت صنایع و معادن.

<https://ketabnak.com/book/25458/>

یاسوری، مجید (۱۳۹۴). مقدمه‌ای بر اقتصاد روستایی، گیلان. انتشارات دانشگاه گیلان.

https://psug.guilan.ac.ir/article_6658.html

References

- Amer, M., Daim, T. U., & Jetter, A (2013). A review of scenario planning. *Futures*, 46, 23-40.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016328712001978>
- Abusaada, H., & Elshater, A (2022). COVID-19's challenges to urbanism: social distancing and the phenomenon of boredom in urban spaces. *Journal of urbanism: International research on placemaking and urban sustainability*, 15(2), 258-260.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17549175.2020.1842484>
- Ascani, A., Faggian, A., & Montresor, S (2021). The geography of COVID- 19 and the structure of local economies: The case of Italy. *Journal of Regional Science*, 61(2), 407-441.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jors.12510>
- Bishop, P., Hines, A., & Collins, T (2007). The current state of scenario development: an overview of techniques. *foresight*, 9(1), 5-25.
<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/14636680710727516/full/html>
- Johnson, T. G (2001). The rural economy in a new century. *International Regional Science Review*, 24(1), 21-37.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/016001701761012953?download=true&journalCode=irxa>
- OECD (2020). Policy Implications of Coronavirus Crisis for Rural Development. OECD Publishing.
https://www.oecd.org/en/publications/policy-implications-of-coronavirus-crisis-for-rural-development_6b9d189a-en.html
- OECD (2020). Strategic Foresight for the COVID-19 Crisis and Beyond: Using Futures Thinking to Design Better Public Policies. In: OECD Publishing Paris, France.
https://www.oecd.org/en/publications/strategic-foresight-for-the-covid-19-crisis-and-beyond-using-futures-thinking-to-design-better-public-policies_c3448fa5-en.html
- Priya, S. S., Cuce, E., & Sudhakar, K (2021). A perspective of COVID 19 impact on global economy, energy and environment. *International Journal of Sustainable Engineering*, 14(6), 1290-1305.
https://www.researchgate.net/publication/353778281_A_perspective_of_COVID_19_impact_on_global_economy_energy_and_environment
- Padmaja, R., Nedumaran, S., Jyosthnaa, P., Kavitha, K., Abu Hatab, A., & Lagerkvist, C. J (2022). COVID-19 impact on household food security in urban and peri-urban areas of Hyderabad, India. *Frontiers in public health*, 920.
<https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2022.814112/full>
- PURPLE (2020). Peri-urban areas and Covid-19: Impacts, challenges, recovery and opportunities.
https://www.europabuero-frm.de/media/custom/2674_251_1.PDF?1607346728
- Ryser, L., & Halseth, G (2010). Rural economic development: A review of the literature from industrialized economies. *Geography Compass*, 4(6), 510-531.
<https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1749-8198.2010.00321.x>
- Rogerson, J. M (2021). Tourism business responses to South Africa's covid-19 pandemic emergency. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 35(2), 338-347.
<https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1749-8198.2010.00321.x>
- Zinchuk, T., Kutsmus, N., Kovalchuk, O., & Charucka, O (2018). Challenges of sustainable development of rural economy. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 40(4), 609-619.
<https://www.sciepublish.com/article/pii/12>

Cox, K. R (2020). Local Economic Development, Politics of, International Encyclopedia of Human Geography, 2nd edition, Volume 8, 207-211.

<https://shop.elsevier.com/books/international-encyclopedia-of-human-geography/kitchin/978-0-08-044911-1>

Malek, M. A., Sonobe, T., & Truong, H. T (2021). Changes in the rural economy in Bangladesh under COVID-19 lockdown measures: Evidence from a phone survey of Mahbub Hossain sample households.

<https://www.adb.org/publications/changes-rural-economy-bangladesh-under-covid-19-lockdown-measures>

Marsac, C., Jacobs, N., & Mebratu-Tsegaye, T (2021). COVID-19 and land-based investment: changing landscapes. Available at SSRN 3900783.

<https://www.iied.org/20256x>

Mehta, V (2020). The new proxemics: COVID-19, social distancing, and sociable space. Journal of urban design, 25(6), 669-674.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13574809.2020.1785283>

Phillipson, J., Gorton, M., Turner, R., Shucksmith, M., Aitken-McDermott, K., Areal, F., ... & Shortall, S (2020). The COVID-19 pandemic and its implications for rural economies. Sustainability, 12(10), 3973.

<https://www.mdpi.com/2071-1050/12/10/3973>

Thilmany, D., Canales, E., Low, S. A., & Boys, K (2021). Local food supply chain dynamics and resilience during COVID- 19. Applied Economic Perspectives and Policy, 43(1), 86-104.

https://www.researchgate.net/publication/345808493_Local_Food_Supply_Chain_Dynamics_and_Resilience_during_COVID-19

Van der Heijden, K (2005). Scenarios: the art of strategic conversation. John Wiley & Sons.

<https://www.wiley.com/enie/Scenarios%3A+The+Art+of+Strategic+Conversation%2C+2nd+Edition-p-9780470023686>

Woodhill, J (2020). Responding to the impact of COVID-19 on rural people and food systems. IFAD, Switzerland

<https://openknowledge.fao.org/items/7ce9f532-3f5b-4d22-b85b-8c2eb53b45b3>